

Édes Anyanyelvünk

XIX. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

1997. ÁPRILIS

ÁRA: 50 FORINT

Pályázati felhívás rokon értelmű szavak gyűjtésére

Anyanyelvünket a mai rohanó korban, az informatikai forradalom korában tömérdek hatás éri, s ezek nagy része idegen eredetű. Ez nem is csoda, hiszen itt élünk Európa közepén, indoeurópai nyelvű népek gyűrűjében, s ráadásul e nyelvek közül az egyik, az angol, pontosabban az amerikai angol olyannyira ránk telepedett – igaz, nemcsak ránk, hanem az egész világra –, hogy hatásának szinte lehetetlen ellenállni.

Lehetetlen? Szerintünk mégsem az. De hogy valóban ne legyen az, ahhoz nyelvünk még elszántabb, még hatékonyabb ápolására, védelmére van szükség, ezenkívül annak tudatosítására, hogy anyanyelvünk, ez a pótolhatatlan nemzeti kincsünk szépség, színes-ség és gazdagság tekintetében a legnagyobb s legdivatosabb nyelvekkel is felveszi a versenyt, s alkalmas arra, hogy száz vagy akár ezer év múlva is őrizze népünk kulturális hagyományait s szolgálja kései utódainkat.

Mindezek tudatában az Anyanyelvápolók Szövetsége és a Honismereti Szövetség közös pályázatot hirdet abból a célból, hogy a pályázók munkája nyomán még jobban megmutatkozzék nyelvünk életereje s gazdagsága. A pályázók feladata rokon értelmű szavak gyűjtése három témakörből, de úgy, hogy a választott témakörbe tartozó szavak minél nagyobb bőségben kapjanak helyet a pályázatban. Tehát ne csupán az értelmező szótárainkban is megtalálható köznyelvi rokon értelmű megfelelőik szerepeljenek benne, hanem – ha vannak – a népielvi, szaknyelvi, csoportnyelvi szavak is, mégpedig lehetőleg annak jelzésével, hogy ezek a szavak hol, milyen körben használatosak, s mennyire gyakoriak. Bármelyik témakör szavainak gyűjteménye, amely a pályázó által szükségesnek ítélt magyarázó megjegyzésekkel akár 4-5 oldal terjedelmű is lehet, önálló pályázatnak számít, de nincs akadálya annak, hogy valaki mindhárom témakört kidolgozza, azaz három pályázatot nyújtson be. A pályázat jelíge, de egy pályázónak csak egy jelíge lehet, akkor is, ha két vagy három pályázatot ad be. A pályamű(vek) szerzőjének nevét, foglalkozását és lakcímét külön lezárt borítékban kell elküldeni, a borítékra kívül pedig csak a jelíget írni, valamint azt, hogy a pályázó felnőttként (= F) vagy valamely alap-, közép- vagy felsőfokú oktatási intézmény tanulójaként, hallgatójaként (= T) küldi-e be pályamunkáját.

A pályázat három témája a következő:

1. *Hányféleképpen veszekszik a magyar ember?* (A feladat azoknak a veszekszik szavakkal rokon értelmű igéknek az összegyűjtése s esetleg kommentálása, amelyek azt fejezik ki, hogy valaki másokkal indulatosan beszél, velük szemben érzett bosszúságát, elégedetlenségét fejezi ki.)

2. *Minek nevezzük azt a szerkezetet, gépezetet, amelyet vagy nem tudunk, vagy nem akarunk pontosabban megnevezni, körülírnunk?* (E pályázatban azokat a főneveket kell összegyűjteni, amelyek a szóban forgó tárgyak, dolgok megnevezésére akár a köznyelvben, akár bármely más nyelvi rétegben használatosak.)

3. *Milyen ember az arrogáns ember?* (E pályázat célja azoknak a melléknévnek az összegyűjtése, amelyek a másokat lenéző, kihívóan önhitt emberek jellemzésére szolgálnak, s így esetenként kitűnően helyettesítik a latin eredetű, de hozzánk a németen keresztül eljutott *arrogáns* szót. Ahol a pályázók szükségesnek látják, jelezzék az általuk beküldött szavak esetleges sajátos stílusértékét is!)

A pályázat díjalapja 100 000 Ft, de ha a pályázatot a két meghirdető szövetségen kívül más szervezet, intézmény is támogatja, akkor ennél több is. A díjalap növekedése esetén erről értesítjük is a két meghirdető szervezet lapjának, az Édes Anyanyelvünknek és a Honismeretnek az olvasóit.

A pályázatokat **1997. szeptember 20-ig** kell beküldeni az Anyanyelvápolók Szövetségének címére: 1360 Budapest, pf. 6. Az eredményhirdetés decemberben, Kodály Zoltán születésének 115. évfordulóján lesz, s a pályázatról szóló beszámolót meg a nyertesek és a díjazottak nevét az Édes Anyanyelvünk és a Honismeret 1998. évi I. száma közli.

Budapest, 1997. március

Honismereti Szövetség

Anyanyelvápolók Szövetsége

A TARTALOMBÓL:

Balázs Géza:
Divatszavak 1995-ben
és 1996-ban

Deme László:
A hangoztatás
felelőssége

Grétsy László:
A szerkesztő postájából

Fábián Pál:
Beszélő cégtáblák

Mónus Imre:
Dugipénzből mogysis
fagyi a cukiban

Murádin László:
Óh, stílus!

Zimányi Árpád:
Dzsúz?

Dénes György:
Gömöri ízek

És:
nyelvi mozaik,
helyesírási kérdések,
nyelvi játékok,
keresztretjtvény,
nyelvész-leletek

Ha szóra nyitod ajkadat...*

Ha szóra nyitod ajkadat,
tükör tárul eléd a fényben,
mert sugároznak a szavak,
s te ott ragyogsz a közepében.

A hangok bűvös húrjai
értelemmel telnek és ízzel.
Forrása lettél. Kútjai
belőled buggyannak. Merítsd el

nyelved hálóját és halászd
kincseit e csodás tengernek.
A víztükör hullámfalát
igazgyöngyökkel töltheted meg.

Érték a szó és hatalom.
Ezt ne feledd, hát légy igényes!
Durvaságra, szófacsarásra
divat sose ragadjon téged!

Az életútad jelöli:
hová kerülsz, ki lesz a társad,
beszéded kit vonz, kit taszít?
Halálodig kapod a választ.

S tudd: híd a szó. Határon át,
világrészek alatt a mélyben
évezredes gyökere él,
s élő fa közös lombja leszen.

Csiszold hát hangod! Jól vigyázz,
gyémántnak lettél köszörűse.
Amit kimondtál, elkísér
s visszhangod marad mindörökre.

Ha szóra nyitod ajkadat,
néped lelke fürdik a fényben,
múltad és jövőd dala zeng,
izzik, sugárzik a zenében.

* A verset a magyar nyelv hete alkalmából, tisztelgésül közöljük. (A szerk.)

TARTALOM

Pályázati felhívás rokon értelmű szavak gyűjtésére	1
Molnár G. Judit: Ha szóra nyitod ajkadat... (vers)	2
Balázs Géza: Divatszavak 1995-ben és 1996-ban	3
Deme László: A hangoztatás felelőssége	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik	5
Torok Csaba: Sztenderd sznobizmus	6
Fábián Pál: Beszélő cégtáblák	7
Berényi Zsuzsanna Ágnes: Anyanyelvünk védelmében	7
Maróti István beszélgetése Deme Lászlóval	8
Ilosvai Ferenc: Tündi-bündi Mókucik	9
Fazekas Mátyás: Bece-piac (vers)	9
Mónus Imre: Dugipénzből mogysis fagy a cukiban	9
Murádin László: Óh, stílus!	10
Szathmári István: „... mert minden ellovan”	10
Herényi István: Újból a johannitákról	11
Holczer József: Veszett pecsét – veszett mondat!	11
Török András: Nyelvünk tája	11
Hajdú Ferenc: Kötőszók? Töltelékszavak!	12
Zimányi Árpád: Dzsúz?	12
Dénes György: Gömöri ízek	13
Komoróczy György: Erdélyben gyengül az anyanyelvi tudás!	13
Bozsik Gabriella: Tíz éve a jobb helyesírásért	14
Pásztor Emil: Helyesírási kultúránk fejlesztéséért	14
Grétsy László: Kovalovszky Miklós halálára	15
Graf Rezső: Mikszáth Kálmán a magyar nyelvről	15
Pontozó	16
Keresztrejtvény	17
Csillik Mihály: Személyre szóló rímek	17
Hírek	18
Lantos Erzsébet: A HangÁr Oktatási Központról	18
Alapítvány a kistelepülések iskoláiért	18
Grétsy László: A szerkesztő postájából	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvápolók Szövetségének
évente ötször – februárban, április-
ban, júniusban, októberben és decem-
berben – megjelenő folyóirata

Megjelenik

a Magyar Tudományos Akadémia
Magyar Nyelvi Bizottságának
és a Magyar Nyelvtudományi
Társaságnak a támogatásával.

Kiadja:

az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:

Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza
Kemény Gábor
Maróti István

A szerkesztőség címe:

1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27.
Telefon: 267-9267

Postacím:

1364 Budapest, Pf. 122.

Terjeszti:

a HELIR, a Bp.-i HIRKER Rt.,
az NH Rt. és több más terjesztő.

Előfizethető

bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban,
valamint közvetlenül vagy
postautalványon a Hírlap-előfizetési
és Lapellátási Irodánál (HELIR),
amelynek címe: 1900 Budapest,
VIII., Orczy tér 1. (Kérésre az
iroda postautalványt küld!)

Előfizetési díj:

egy évre 250 Ft

Számonkénti ár: 50 Ft

Az Anyanyelvápolók Szövetségének
tagjai a lapot a tagdíj fejében
illetménylapként kapják.

Belépési nyilatkozat és csekk
kérhető:

Anyanyelvápolók Szövetsége,
1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4.

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza
Bencédy József
Deme László
(a szerkesztőbizottság elnöke)
Fábián Pál
Grétsy László
Kemény Gábor
Maróti István

Címlapterv:

Heiling Zsolt

Lapunk kiadását

az MHB Magyar Sajtóalapítvány,
a József Attila Kulturális és
Szociális Alapítvány,
a Nemzeti Kulturális Alap,
az MHB Táncsics Mihály Alapítvány,
a Művelődési és Köznevelési
Minisztérium Köznevelés-fejlesztési
Főosztálya
és a Soros Alapítvány segíti.

ISSN 0139-0457

Divatszavak 1995-ben és 1996-ban*

Melyek voltak a leggyakrabban használt szavak, kifejezések, és milyen új szavak születtek a milécentenáriumi időszakban Magyarországon?

Bokros és Tocsik

Két személynévtől visszhangzott a sajtó. 1995-ben Bokros Lajos pénzügyminiszter, 1996-ban az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Rt. (ÁPV) egyik külső megbízottja, Tocsik Márta jogász neve szerepelt legtöbbször a tömegtájékoztatásban. A két név fogalommal vált, a neveket szójátékok és viccek születtek. „1995: Bokros Lajos éve” – írja a Magyar Narancs (1995. dec. 21.). A Horn-kormány második pénzügyminisztere 1995 elején minden ediginél drasztikusabb gazdasági megszorító intézkedésekkel, a *Bokros-csomaggal* lepte meg a társadalmat. Újabb változattal gyarapodott a *hungaropesszimizmus* szókészlete: *Rosszkedvűnk tavasza* (Jász kun Krónika, 1995. márc. 28. – Vö. Rosszkedvűnk tele, ÉdAny. 1992/4/13.). Egy évvel később pedig már el is lehetett temetni egy új magyar betűszót (In memoriam gyes. Népszabadság, 1996. ápr. 12.). Kifulladásban van egy másik is: „A tgm-kísérlet kudarca” (= társadalmi-gazdasági megállapodás, Magyar Nemzet, 1995. febr. 4.).

1996 őszén pedig az ÁPV-, Szokai-, illetve általában csak *Tocsik-sikerdíj*botránynak emlegetett esemény váltotta ki a legnagyobb vihart. (Az ÁPV által kiugróan magas sikerdíjjal megbízott jogász neve emblematikus kiemelése sajtónyelvi manipuláció, hiszen az ügynek több főszereplője is van.) A családnévvel való (egyébként nem színvonalas) nyelvi játék korábbi „minták” alapján kezdődött: „Az előző ciklusban média-műbálhét gerjesztő sajtó azt írta, az MDF-es televízióelnök nevét ígésítve: a kormány *náhlík*. Ez a mostani kormány *tocsik*. Rőfögve tocsik, a mocskos botrányok pocso-lyájában” (Magyar Fórum, 1996. okt. 10.). Továbbképzéssel: *tocsikozás* (Magyar Nemzet, 1996. okt. 22.), tovább *tocsikolunk* (Kurír, 1996. okt. 23.), illetve a pesti folklórban új „mértekegység”: egy *tocsik* = 804 millió forint.

1995 lett az *Alkotmánybíróság* kiugró éve is (pl. „Az Alkotmánybíróság megdézsmálta a Bokros-csomagot”, Magyarországi, 1995. júl. 7.). S mindkét évben folyamatosan sokat szerepelt a BB, a *Budapest Bank*. Először Bokros Lajos 16 millió forintos végkielégítése kapcsán (pl. Reggeli Délvidék, 1995. jún. 7.), később a bank *feltőkésítése* (tőkejuttatása), magánosítása, majd 1996 végén a bankhoz tartozó Polgári Bank visszavásárlása. A „két szintű bankrendszer” 10. évfordulóján így összegezte az eredményt a KÁPE című lap: „A bankreform elérte célját. Az állam dollármilliárdok kidobásával lassan elérte, hogy bankjai se legyenek.” (1997. jan. 29.). Az 1995. év a *privatizációs bevétel* latolgatásával telt el, amelyre az év utolsó napjaiban a miniszter, Suchman Tamás az energetikai ipar gyors magánosításával többletbevételről tromfolt.

A vonatdobálás és robbantások éve

Mindkét éven át folyamatosan húzódo ügy: a *magyar olajgate* (Élet és Irodalom, 1995. dec. 22.). Új pártnevek jelentek meg. A fiatal demokraták neve kibővült: *FIDESZ-MPP* (Ma-

gyar Polgári Párt). Az MDF kettészakadt, az új párt, az *MDNP* vagy *Néppárt*. „Osztóva fogynak” – jegyezte meg az Új Magyarország (1996. márc. 8.). Újabb hivatal született újabb betűszóval: *ORTT* (Országos Rádiós és Televíziós Tanács). Ezt a *mediatörvény* elfogadása tette lehetővé.

A társadalom széles rétegeit érintő megmozdulások pl.: a *vasutasstrájk*, illetve a *mozdonyvezetőstrájk* (többször is), a *tandíjtüntetés*, az egynapos *pedagógusstrájk*, a *kórházbezárások* elleni tiltakozások. De talán még nagyobb riadalmat keltettek 1995-ben a felelőtlen, vélhetően gyermekie csínytevések, a *vonatdobálások*. Egy kisfiú meghalt, többen szen-

Átmenet

(Kaján Tibor rajza)

vedtek súlyos sérülést. Meglehetősen nagy sajtókampány indult az M0-s autópályán bekövetkező sok baleset miatt, *halálút-nak*, *halálgyűrű-nak* is kezdték nevezni egyes útságírók ezt a szakaszt. Pedig ha nem lenne meg ez a fontos autópálya, akkor az a hatalmas forgalom Budapesten menne keresztül... Viták középpontjába kerültek a *koncessziós autópályák*. Új jelenség: az *autópályadíj*. A Győr–Hégyeshalom közötti pályaszakasz *sztrádadíj*a a világon a legmagasabb (Népszabadság, Kelet-Magyarország, 1996. nov. 21.). További autópályák lassan, az *információs szupersztráda* (internet, www, drótposta stb.) viszont villámgyorsan épül (Reform, 1996. dec. 3.).

Beindult a „robbantási nagyüzem”, 1996-ban a *robbantások* éve után beköszöntött a *robbantások őse* (Esti Hírlap, 1996. okt. 30.). Figyelemreméltó ezzel kapcsolatban az illetékesek reagálása: 1. nincs félnivalójuk a becsületes embereknek, 2. le kell vonni a személyi konzekvenciákat (rendőrkapitányok menesztése), 3. az új rendőrkapitány véleménye: „a robbantások a fejlődés szerves része” – s ekkor már át is léptünk 1997-be. Maradt félnivaló elég, pl. a hírekben egyre közeledő *kergemarhakórtól* (szivacsos agyvelőgyulladás) is (Tizenhat óra, Tallózó, 1996. ápr. 4.).

Mi a hű? Huhogás

A hétköznapi ügyek között az *elszegényedés*, a *középosztály lecsúszása*, három és fél millió létminimum alatt élő ember, minimálbér, emelkedő közüzemi díjak, kifizetetlen számlák stb.

szerepeltek a legtöbbször. Akár egy versből is élénk ugorhatna: *MIHŐ* (Miskolci Hőszolgáltató Vállalat)! Folyik a *feketegazdaság* elleni küzdelem, miközben a becslések szerint a gazdasági tevékenység 30–50%-a már itt, illetve a *szürke gazdaságban* folyik. A bevételek fokozására a *társadalombiztosítás* kiterjesztése (pl. a *szellem TB-je*, Tallózó, 1995. jún. 8.), a *nyugdíjreform* (nyugdíjtakarékpénztár), a temetésre, a kalákában épített házra tett ÁFA, illetve pl. a különösen érdekes új bevételi források szolgáltatnak: *rendelkezésre állási díj*, *vízóra-leolvasási díj*, *számlázási díj* stb. Divatos jelző a *kemény*, sőt a *kökemény*. Akinek van pénze, utazik: *last minute*-utak között válogat, illetve 1996-tól a világon mindenütt *forint alapú bankkártyával* fizethet (konvertibilis a forint). Nyílnak a *lakástakarékpénztárak*. A „kiugrás” egyik rendszerváltó lehetősége eddig a (marketing)menedzser, *ügynök* és *hostess* volt. Ez utóbbinak megjelent „fiúsított” változata is: *host* (Heti Pesti Riport, 1995. dec. 29.).

A *Zöld Sasok* (a Ferencváros) 1995-ben 25. bajnoki aranyérmüket szerezték meg. Még ugyanabban az évben az Üllői úti pályán az Ajax Amsterdam vendégeskedett, s egyes nézői reagálásból valóságos nyelvi botrány lett. Voltak ugyanis, akik *huhogtak* (*huhu*-t kiáltottak). Ezt az Ajax vezetői rasszista megnyilvánulásnak vélték, s telekiülték vele a világsajtót. Magyarazatuk szerint ez a fekete bőrű játékosok kigúnyolása volt. A fradisták azzal védekeztek, hogy a Fradi-indulóban szereplő, évek óta deklamált indulathang a *nuhogás* (Szabad-e huhogni? Sport Plusz Foci, 1995. okt. 7.). Az mindenesetre föltűnő, hogy az Ajax későbbi meccsein – immár a Ferencváros jelenléte nélkül – bekövetkezett, videofelvételekkel is dokumentált, egyértelműen rasszista megnyilvánulások nem keltettek ekkora visszhangot.

Elgondolkodtató ez az *eurokommunikáció* szempontjából is. A kilencvenes évek a magyar nyelv történetében föltétlenül az *europeak* évtizede. A politikai közbeszéd hálás témája mindig Európa: a *NATO-csatlakozás* vagy *békepartnerségi együttműködés*, illetve az *uniós felvétel* minden lehetőségének latolgatása (Őn beszélni euromagyar? Népszabadság, 1997. jan. 20.). 1996-tól a NATO már Magyarországon van; a várva várt délszláv békekötést követően *Tasár* lett az amerikai békefenntartók (IFOR) bázisa.

377 javaslatból a Fővárosi Közgyűlés válasszott, s Budapest új hídjának *Lágymányosi-híd* lett a neve. 1996 természetesen jellek értékű, beszélő évszám. Honfoglalás-kisünnepségek országsszerte; emlékműállítások és jogi viták a határon túl. *Magyar–román alapszerződés-vita*, *magyar–magyar csúcs*. Az év érdekes módon mégis inkább a nagy bevásárlóközpontok éve lett: *Duna Plaza*, *Metró*, *Pólus Center* (építése idején még magyarul hívták: *Palota Pólus*).

Közös ajándékként mit is örüink meg ebből az esztendőből? „Térdig járunk az átmenetben, pedig már torkig voltunk vele” – írja Kéri László (Népszava, 1996. dec. 30.). 1995-öt a *fordulat* évének állította be a kormány (Figyelő, 1996. febr. 8.), 1996-ot pedig ezzel köszöntötte a köztársasági elnök: *A válságon túljutotunk*. Ha belegondolunk, hogy az utóbbi húsz évben hányszor hallottuk a *hét szűk esztendő*, *hároméves kilábalási program*, látjuk az *alagút végét*, már lenn vagyunk a *gödör alján*, már *elindultunk kifelé a gödörből* stb. bibliai, tervgazdasági és hétköznapi metaforikus kijelentéseket, föl lehetünk készülve még újabbakra is. Divatszósorozatunk tehát évről évre folytatódik.

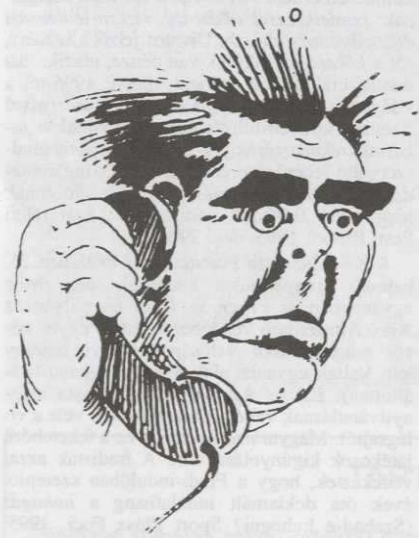
Balázs Géza

* A szerző 1985 óta évente-kétévente bemutatja a jellemző szódivatokat: Magyar Nemzet, 1986. febr. 20.; ÉdAny. 1987/2.; 1989/3.; 1991/2.; 1992/3.; 1995/2. (A szerk.)

A hangoztatás felelőssége

Beszélő és hallgatója, író és olvasója viszonyáról sok szó esett már. Elmondtuk: az olvasó, ha zavarba kerül, eltöprenghet, újraolvashat, visszalapozhat; a hallgatónak viszont az első hallás egyben az utolsó is. Párbeszédben visszakérdezhet éppen; de előadás közben vagy – különösen – rádió, televízió mellett már egy pillanatnyi meghökkenés, eltöprengés is „láncszakadást” idéz elő; aztán a kapcsolatot nehéz helyreállítani, hiszen nem figyelhetett a közben elhangzó részre.

Fel szoktam idézni ifjú (vagy inkább csak: ifjabb) koromnak egy hátborzongató élményét, a negyvenes évek derekáról.

Egy akkor még kevésbé ismert (kiismert), nem olyan régen hazatért politikus olvasott fel valami szónoklatot, a maga vontatott-szaggyatott, szájbárogó stílusában. S egyszer ehhez a mondathoz ért (a közepes erejű hangsúlyokat *dőlt* betűvel, az erősebbet *kövér* betűvel, a szüneteket függőleges vonallal jelzem):

„Harcolnunk kell a fasizmus *újja*-
élesztéséért! akár *politikai kalandok* árán is! *érvényesülésre törekedve*...”

Idáig jutottam; s ijedtemben nem tudtam tovább figyelni. Szerencsére másnap az újságban megtaláltam a mondat végét:

„... hangoskodó neofasiszták ellen.”

Mi okozta a zavart?

Az, hogy a hallgató (élőszóban közbe szoktam szünni: „amennyi esze van”) nem csupán hallgat a fülével, hanem dolgozik az agyával is. A beszédhallgatás: együttműködés, pontosabban: „veleműködés” a beszélővel. A nyelvi eszközöknek van ugyanis valami velük járó, általuk vonzott, felidézett környezetük. A *fél* ezt idézi fel: „valaki valamitől”. A *fél* ezt: „valaki valakit/valamit valakitől/valamitől”. A *harcolni* ezt a két lehetőséget kínálja: „valakiért/valamiért, vagy: valaki/valami ellen”. Aki az igét kimondja, kinyit egy ajtót, azaz várakozást kelt a hallgatóban egy *-ért* vagy egy *ellen* végződésű alakra. Ha e kettő közül valamelyik megjelenik, az ajtó becsukódik, a hallgató „visszazár”. Mert már érti. S ha rosszul fogalmaztak, vagy netalán jól fogalmaztak, de rosszul hangoztatták: akkor félreérti.

Ezért nagy a hangoztatás felelőssége. Mert ha egy szövegrész olvasva kétértelmű lehet, az olvasó – a kontextus függvényében, a szövegbeli összefüggés hatására – általában helyesen érti, hiszen maga értelmelmezi. Íme, egy rádiós példa! A riport üzeni szakrálk leleplezéséről szól. Egyesek azzal mentegetik a tetteseket, hogy hiszen nemrég kaptak „Kiváló dolgozó” kitüntetést. Mire a riporter: „Ez nem lehet enyhítő körülmény, mert akik három éve folyamatosan lopnak, nem nevezhetők jó munkásnak”. Olvasva rendjén is volna. Csakhogy így hangozott: „akik *három* éve folyamatosan lopnak...” Mit tanácsolt ezzel? Hogy lopni egyszerre kell, mert folyamatosan bűn. – Az olvasó még érthette volna így: „akik *három* éve folyamatosan lopnak...”; de a hallgatót egyenirányította a torz hangzás.

S bizony, sok a lesekedő veszély!

Tudjuk: a ragtalan főnév a magyar mondatban nemcsak alany lehet (Kész az *ebéd*), hanem birtokos jelző (Az *ebéd* íze jó), sőt állítmány is (Ez *aztán ebéd*!). A ragtalan alaknak különféle szerepeit segít a hangzásforma megkülönböztetni, – ha jól élünk vele. De ha nem jól használjuk a szünetet és a dallamívet, bizony zavar támadhat. – Vegyünk valóságos, rádióban elhangzott példákat (számolva azzal, hogy előszöról írni majdnem olyan feladat, mint vaknak beszélni a színekről: a hangzás nehezen jut a szemén át a fülbe).

Könnyen értődik az alany birtokos jelzőnek. Egy híradásban hallottuk, három egyforma hangsúllyal, szünet nélkül, monoton hangmenettel: „(Az ügyvéd elmondta, hogy) a *spanyol hatóságok* védencét (18 évi börtönrre akarják ítélni)”. Így „a *spanyol hatóságok* védencére” kell gondolnunk. Egy kis szünet és a harmadik szakaszt újakezdő dallam oldja meg a kérdést: „*spanyol hatóságok* l védencét”; s ez utóbbi szó máris az ügyvédre utal birtokosként. Hasonló okból zavaró ez a hangzás: „Carter családjának inkább *le*menő ágazatával van elfoglalva”. Hangoljuk belső hallásunkat az iménti mintára, s Carter máris visszavedlik alánnyá: „Carter l családjának inkább *le*menő ágával van elfoglalva”.

Veszélyt hordoz a fordítottja is: a hibás hangoztatás alánynak érzékelteheti a birtokos jelzőt. Egy rádiójátékból: „(Arra vigyázzon mindenki, hogy) ha a *rendőrség* l kezére kerül, (ne találjanak nála semmit)”. Itt éppen a szünet és az erős hangsúllyal társuló újakezdő dallam zavaró. Nélkülük jobban értenénk: nem az a veszély, hogy a rendőrség kerül a tüntetők kezére.

Képzeltük el ugyanezt a képletet egy Ady-versről szólva, „melyben a *nép* l trónraülését jövendölte meg”. S igazítsuk helyre magunkban: „melyben a *nép* trónraülését jövendölte meg”; így mindjárt Ady lesz a jövendőmondó, a nép meg visszazökken birtokos jelzővé.

Fontos – de egyben veszélyes – eszköz a szünet és az újakezdő dallamforma, ha egy felsoroláson belül értelmező közbevetés is van. Így hangozott el egy rádióműsorban: „(Hallgassunk meg egy képzelet beszégetést, melynek szereplői:) *Negyedik Kelemen pápa, l Bacon pártfogója l és Roger Bacon*”. A két szünet és a három egyforma dallam úgy sejtette: hárman voltak. Pedig párbeszéd volt; amit az első szünet elhagyásával és az értelmező dallamának enyhe sülylesztésével érzékeltethetünk: „*Negyedik Kelemen pápa, Bacon pártfogója, l és Roger Bacon*”. – (Próbálgassuk, csak úgy tréfából: hányan voltak az itt felsorolandók! Héttől kettőig, szünet- és dallamkezeléstől függően! Íme: „Az asztalnál helyet foglalt Nagy István, az egyesület alelnöke, az ülés vezetője, Kovács Imre, a csoport titkára, az első napirendi pont előadója és a jegyzőkönyv vezetője”.)

Azután könnyen megtérfálhat bennünket a *-nak/nek* ragos alak. Hiszen lehet alárendelt szerkezettag, azaz birtokos jelző, de lehet önálló mondat szintű rész, tudniillik részeshatározó is. Hogy mikor melyik, azt hangoztatásában ugyancsak a szünet és a dallamforma éreztetheti. Példa egy híradásból, ahogy elhangzott: „(a riportert) *beszámolt a lengyel és a magyar miniszternek l az épülő cukorgyárban tett látogatásáról*.” Enyhén felfelé csúszó dallammal a *miniszternek* szóalak végén, s utána rövid szünet. A hallgató elképzeli, ahogy a miniszterek ott várták a riportert a kanyarban, hogy számoljon már be nekik a cukorgyári élményeiről. Pedig az lapjának számolt be a miniszterek látogatásáról. Ám akkor a szünetet (előszünetként) a birtokos jelzői szerkezet elé kell tenni, annak dallamával lebegve (esetleg nagyon enyhén lefelé csúsztatva) előre mutatni, és szünet nélkül tapasztani hozzá a birtokrészként föléje rendelt testes szerkezetet; mindezt egy szuszra elmondva, a szünetről a végéig. (Akinék meg nincs elég „szusza” hozzá, az fogalmazzon másképp!) Próbáljuk hát így „hallani”: „... *beszámolt l a lengyel és a magyar miniszternek az épülő kabai cukorgyárban tett látogatásáról*”.

Kosztolányi írja: az olvasót egy másodpercre sem szabad kétségben hagyni. Tegyük hozzá: ennél is kevésbé szabad kétségbe ejteni a helyzetében még kiszolgáltatottabb (hiszen „visszalapozásra”) sem képes) hallgatót. A hangoztatás segíteni hivatott a megértést, nem akadályozni!

(„... napvirág felhők” – Emberes – Lánglovagok és rokonaik – Még mindig: csevej és fecsej)

Van József Attilának egy Én, ki emberként... kezdetű, szapphói strófákban írott verse (egyébként szerelmes vers, Flóra-vers, 1937-ből), amelynek egyik versszaka egyetemista korom óta foglalkoztat, a benne található pompás, szinte manierista kimódoltsággal megszerkesztett komplex kép miatt:

*Flóra, karcsú szép kehely, állsz előttem,
mint csokor van tűzbe beléd a mennybolt,
s napvirág felhők, remegő levél közt
hajlik az estnek.*

Amióta csak ismerem ezt a verset, mindig úgy olvastam, úgy értettem, hogy a *mennybolt* hajlik az estnek, mégpedig „napvirág felhők, remegő levél közt”. Különösen tetszett benne a *napvirág felhők*, e sajátosan modern metafora, ugyanis úgy értelmeztem, hogy a *napvirág* összetétel (amely egyébként magában véve is metafora!) a *felhők*-nek a metaforikus jelzője. Így elemezte a versmondatot egy tavaly decemberi írásbeli vizsgán 58 főiskolai végzettségű magyartanárból 58, tehát mindenki, s kérésre Tverdota György, a kiváló József Attila-kutató is.

Olykor mégis felötlik bennem: jól értjük-e ezeket a sorokat, pontosabban: nem lehetne-e őket másképpen is érteni? S egyáltalán: vannak-e József Attilának *napvirág felhői*?

Mert az kétségtelen, hogy ennek a metaforának nem világos a szemléleti alapja, a tárgyat és a képet összefűző közös tulajdonság (ez persze nem baj a költészetben, csakhogy József Attila általában – s ebben a korszakában különösen – ügyelt arra, hogy képei plasztikusak, szakszóval *motiváltak* legyenek).

Tegyük hát fel azt az iskolásnak tetsző, valójában azonban nem naiv, hanem ál-naiv kérdést, hogy mi az alanya a *hajlik* állítmánynak, s nyomban kiderül, a mondatnak van (vagy lehet) egy másik elemzése-értelmezése is.

A *hajlik* állítmánynak ugyanis nemcsak az előző tagmondatbeli *mennybolt* lehet az alanya (odaértéssel), hanem a saját tagmondatbeli *napvirág* is! E szerint az értelmezés szerint a *felhők, remegő levél közt* szerkezetes határozó beékelődik a tagmondat alanya és állítmánya közé, ilyenformán: „s napvirág – felhők, remegő levél közt – hajlik az estnek”.

Így nyomban kitisztul a komplex kép logikája: Flóra = kehely, ebbe van bele-tűzve a mennybolt, mint virágcsokor; a mennybolt napját és felhőit (a tárgyi elemeket) a költő metaforikusan azonosítja a csokor virágával, illetve levelével (képi elemek).

Van még egy nehézség: *hajolhat-e a nap az estnek?* De ha eszünkbe jut Arany balladájából, a Szondi két apródjából ez a sor: „Szép úrfiak! a nap nyugovóra hajol”, megnyugodhatunk, hogy értelmezésünk se nyelvtanilag, se logikailag, se stílus-tikailag nem önkényes.

Ám ha így van, miért nem tette József Attila záró- vagy gondolatjelbe a *napvirág* alany és a *hajlik* állítmány közötti részt? Ha megvan a vers kézirata, meg kell majd nézni, de legalább a kritikai kiadást! Addig nem lehet eldönteni, melyik értelmezés (finomkodó divatszóval: „olvasat”) a helytálló. De talán nem is kell okvetlenül eldönteni. Megkockáztatom: a költő szándékától sem idegen ez a termékeny többértelműség.

A dél-budai (lágymányosi) Szabolcska Mihály utcában a söröző elé a járdára kitett fekete táblán ezt olvasom fehér kréta-betűkkel:

Pohár: ... Ft

Korsó: ... Ft

Emberes: ... Ft

Az *emberes* szót eddig nem ismertem (talán nem is létezett), mégis nyomban megértem: az *emberes* a legnagyobb adag sörök a neve.

Otthon megnéztem az értelmező szótárt: *emberes* nem található benne, csak *embernyi* 'fölszerű, felnőtte növekedett', pl. *embernyi ember*. S van még persze *megemberesedik* ige, azaz 'férfiassá válik, megférfiasodik'. Az *emberes* tehát akkora adag sör lehet, amelynek elfogyasztásához már (férfi)emberre van szükség. (Legalábbis a névadók szerint.) Létrejöttében közrejátszhatott a szintén bizalmas hangulatú *méretes* 'nagy méretű' melléknév is.

Végére is akármilyen minták hatására keletkezett ez az elnevezés, nem kifogá-solhatjuk, mert szabályosan van képezve, ráadásul ötletes, hangulatos. Talán be is kellett volna térni abba a sörözőbe... Legalább annak a kiderítésére, hány deci sör van egy *emberes*-ben.

Kedvenc esti lapomban, az élőnyelvi adatokban mindig bővelkedő Mai Napban olvasom, hogy „Néhány hónapja leégett a ladánybenei aréna, előtte pedig a kecskeméti Robinsonban volt munkája a lánglovagoknak”. *Lánglovagok?* – torpanok meg egy pillanatra, de aztán rájövök: alighanem a tűzoltókról van szó.

E játékos szóalkotás eszembe juttatja, hogy a tavaly júniusi Nyelvi mozaikban már írtam az ún. körülíró metaforáról. Az ilyen nyelvi képek két tagja, eleme van: a képi elemet (a voltaképpeni metaforát) ugyanis mindig megelőzi egy magyarázó – vagy inkább „helyesbítő”, „enyhítő” – szerepű bővítmény. Pl. a televízió, amelynek műsorát jobb szórakozás híján éppoly

gépiesen fogyasztjuk, ahogyan a gumit rágjuk, nem egyszerűen *rágógumi*, hanem *a szem rágógumija*. Ily módon nevezték el a forgalomlassító útkadályt *fekvő rendőr*-nek, a kamionszállító vasúti szerelvényt pedig *gördülő országút*-nak (ÉA. 1996/3. szám).

Hely hiányában ott nem írhattam meg, hogy a körülíró metafora alakilag nemcsak birtokos jelzős vagy minőségjelzős szó szerkezet lehet, hanem sokszor összetétellel, összetett szóvá tömörül. Ilyen a most idézett *lánglovagok* is: a tűzoltók *lovagok*, mert hősiessen szembeszállnak a lángokkal, ezért nevezhetők *a láng(ok) lovagjai*-nak, *lánglovagok*-nak.

A foglalkozásneveknél maradvá: körülíró metafora a sportújságírói stílusban kedvelt *porfelhőlovagok* (= országúti kerékpárversenyzők) meg a már köznyelvi-vé fakult *gyászhuszár* (= temetkezési alkalmazott) is. Ez utóbbinak az a magyarázata, hogy a ravatalozást végző, a koporsót vivő munkásokat régebben a huszárokra emlékeztető cifra egyenruhába búj-tatták. Végül sajátos „foglalkozásnév” az argóban a tréfás, egyben gúnyos *lepedőakrobata* (= prostituált). Ezzel azonban már át is tértünk egy másik témára, a „szemérmes durvaságok” témájára. De erről majd legközelebb!

A Mai Nap február 19-i számában egy szextelefon-hirdetés „az izgalmak vonalán” *privát csevely*-t ígér (percenként 88 forintért, plusz áfa).

Ettől én is izgalomba jöttem, már tudniillik attól, hogy a *csevej* szót még mindig *ly*-nal írják, nem pedig *j*-vel, mint kellene. Pedig B. Lőrinczy Éva és később mások is évekként ezeltűt megírták, hogy a *csevej* (és a vele rokon jelentésű és hangulatú *fecsej*) az *-ej* főnévképzővel van képezve a *cseveg* (*fecseg*) ige tövből, következtetésképp *j* van a végén (mint az ugyanilyen keletkezésű *dőrej*, *rőhej* és *zőrej* szóban).

Az *-ely* végződés makacs fel-felbukkanását az magyarázza (bár egyáltalán nem menti), hogy a két szótagos főnevek közül húsznál is több végződik *-ely*-re (pl. *csermely*, *gerely*, *kehely*, *pehely*), míg *-ej*-re csak ez az öt: *dőrej*, *rőhej*, *zőrej* és a szóban forgó *csevej* és *fecsej*.

Aki felhívja „az izgalmak vonalát”, nyilván nem a *j* és az *ly* közötti különbségről óhajt *csevejt* folytatni „a lányokkal, akik csak az ő hívására várnak”. Kérem, valaki mégis adja át nekik a nyelvész üzenetét: a *csevej* nem úgy írandó, mint a *hüvely*, hanem úgy, mint a *rőhej*. Kész *rőhej*, hogy erről még mindig cikkezni kell!

Kemény Gábor

Sztenderd sznobizmus*

Már a legutóbbi, őszi adai nyelvművelő napokon, azok ürügyén szóvá akartam tenni tapasztalatomat, hogy amennyi segítséget kapunk – szűk körben – a magyarországi nyelvészekről, nyelvőröktől anyanyelvünk tisztaságának és szókincsének védelmében, szinte annyi károsító hatás is ér bennünket – széles körben – ugyan-csak magyarországi rádió- és tévéműsorokban elhangzó magyartalanságok nyelvrontó divathullámaival. Pedig elég nagy (sokszor talán túl nagy) is látszó) küzdelem számunkra kivédeni az itthoni nyelvi rontásokat, a kétnyelvűség okozta torzulásokat is.

Legutóbb, amikor már türelmemet vesztettem a vonatkozó névmások sajátos használatának zűrzavara láttán, épp a budapesti szaklap, az Édes Anyanyelvünk e tárgykörbe tartozó eligazító dolgozatát vettem át rovatunkba, mivel nálunk – a mindennapi jelek szerint – újságírók is vannak, akik nem tudnak különbséget tenni az *ami* és az *amely* között, s vagy keverik, fölcserélik a helyüket, vagy „biztos, ami biztos” alapon kikötnek az *ami* mellett, és számukra más lehetőség többé már nincs is: úgy tesznek, mintha a hiba a stílushoz tartozna. Így aztán a stílusuk is olyan, amilyen. (Egyébként közismert a francia tapasztalat: A stílus maga az ember.) Sajnálatos, hogy az efféle alattomos nyelvpusztítás fölött még a lektorok többsége is szemet huny. Avagy szintén tanácstalan?

Most azonban nem a nyelvi tanulatlan-ság évtizedek óta ismétlődő elemi példái-val szeretnék foglalkozni, hanem a nyelvi sznobizmussal, a majmolással.

A politikai zsargonról

Mint már régóta köztudott, a politika a mellébeszélés műfaja, s ehhez külön – mondhatni: saját – nyelvre van szükség egy-egy nemzeti nyelven belül, zsargonra, tolvajnyelvre, amely megkönnyíti a politikusok dolgát. Általa ugyanis egymás közt – állítólag – jobban megértik egymást, a köznép előtt viszont megkímélik magukat vele attól, hogy pontos, konkrét ígéreteket tegyenek, érthető programokat hirdessenek meg és hajtsanak végre. (Emlékeztünk még pl. a nyolc évvel ezelőtti öngazgatási szótárakra, amelyeket összehasonlítva értékelték a legkevésbé. Mostanában hasonló a helyzet a vajdasági magyar autonómia-tervekkel.) Éppen ezért vették át az ún. rendszerváltás idején s később a vajdasági magyar pártalapítók oly készségesen és boldogan az „anyaországi” (ha már apaországi nincsen) rendszerváltó formáció kulcsszavait (még választási jelmondatait is, amelyeket máig éltetnek, fényes sikerrel!), köztük elsősorban a *felvállalás*-t, a *sorskérdések*-et és jelzőnek az *egyértelmű*-t. S persze a *magyarság* is divatszóvá lépett elő, mint a divatpolitika/politikai divat alapvető téje: a nemzet

– a társadalom helyett. A standard (újmagyarul – a rádió tanúsága szerint – ez sztenderdnek olvasandó a nyugat felé nyomuló kelet-európai országokban), tehát a standard jelmondat így hangzott és hangzik ma is itthoni magyar pártvezetői körökben: „*Egyértelműen felvállaljuk a magyarság sorskérdéseit.*”

Miért felel meg számukra ez a tetszetős tömör program, azaz a magyar rádióból óránként többször is hallható megfelelője: a „*prodzsekt?*” (Ez az új Drang nach Weste(r)n jóval nyugatabbra óhajt jutni a *projektum*-nál, a *terv*-ről végképp lemondva, mert azt nemhogy öt-, de ötvenéves távon sem sikerült teljesíteni.)

Az *egyértelmű* – amelyet a jelzett koncepción és trenden belül nem szabad egyszerűen sem rokon értelmű szóval helyettesíteni, amilyen az *érthető*, a *világos*, a *pontos*, a *határozott*, a *nyilvánvaló* – bizonyára azért lett kulcsszó, mert más előjellel ugyan, de az egyetértésre, egyesülésre, egységre asszociálthat, s mert ezeket a kifejezéseket az előző rendszer használta szívesen – az új divat vajdasági magyar hódoló biznyos karrierbeli folytonosságot is dédelgethetnek e nosztalgiaébredő szóban, amennyiben ugyancsak egyértelműen utal a „*jednoulmje*” kifejezésre.

Hogyan értelmez az Értelmező?

A második szó (ezúttal) az ige: a *felvállaljuk*. A tájékozatlan vajdasági magyar bizonyára csodálkozik rajta még mindig az igeikötője, a *föl*- miatt (mert hát épp ebben kéne hogy legyen a politikai újdonság, főként a szónoki varázs!). Mi ugyanis itt, a déli végeken, megszoktuk, hogy elég vállalni, esetleg elvállalni valamit ahhoz, hogy pontosan tudjuk: mi a dolgunk. A *fel*-, illetve *fölvállalás* nálunk már archaikus túlbeszélésnek számít, s részben emiatt gyanús, másrészt pedig azért, mert valahogy összecseng az odaítélt ún. Kádár-rendszerből egészen 1989-ig rádióan gyakran hallott *felajánlás*-sal, aminek mibenlétéről mi, ideát csak sejtettük, hogy valami köze lehet a valamikori rohamunkához. Ezért is nézem most meg a Magyar értelmező kéziszótár (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972) megfelelő helyén, hogyan is egyértelmezzük ezt a nyelvi jelenséget.

Nos, a *felajánl* szónak mindjárt az 1. alatti *üzemi* jelölésű értelmezéseként „*Felajánlásként vállalt valamit*” olvasha-

tó. Ez a szabatos meghatározás már önmagában rámutat a „*felvállal*” igeikötős változat népies jellegére is, egyszersmind arra is következtetni enged, hogy jól sejtettük, amikor e szóváltozatnak a Kádár-féle gulyásshocializmusban véltük fölfedezni odaítélt elterjedése és újravirágzása okát. De megerősít bennünket ebben a hitünkben a szótárbeli *felajánlás* főnév 2. szám alatti magyarázata is, amely szerint az üzemi életben használatos értelmezése a következő: „*(Munkaversenyben) valamely (ünnepi) alkalomra vállalt, ill. elért teljesítmény.*”

Az idézetek tehát igen találóan világítanak rá, hogy a *felvállal* ige (amely ugyanezen szótár szerint az *elvallal* népi/népies változata) miért is kerülhetett át a menő jobboldal népieskedő/nemzetieskedő politikai tolvajnyelvébe; ugyanakkor az állítólagos rendszerváltás felemáságát is jól tükrözi, de azt is, hogy a régi politikai garnitúra pöffeszkedik még mindig a hatalmi pozíciókban, s azért tagadta meg korábbi (osztályszempontú) látszatleit, mert a most kurrens nemzetállam irányításához is ragaszkodik, mégpedig a népieskedő/populista nyelvhasználat demagóg hatásában bízva, ezen az enyhén átondolt nyelven hirdette meg „*új*” (nemzet-szempontú) látszatleit. Mert a tömegek itt is, odaát is visszasíriák titokban a régi, a mostaninál mindenképpen jobb, megbízhatóbb életkörülményeket – ezért van szükség a népies/üzemies nosztalgiaszavakra, hogy a nép még ne érezze magát túlságosan kisemmizve, túlságosan feneketlen légűrben!

S végül: mert a magyarság problémái „*sorskérdések*”-ként fogalmazódnak meg a mostani politikai divatszalonokban, az elrejtett, de működő logika szerint könnyen, sőt vidáman „*fölvállalhatók*” (különösen, hogy nem a megoldásukat vállalták föl az óvatos funkciók, csak a kérdéseket), hiszen másrészt viszont egyértelmű az is, hogy ha ezek a sors termékei, akkor csakis az istenek intézkedhetnek ügyükben. Ősi tanak és tapasztalataik szerint ugyanis a fátum, a végzet kizárólag az ő hatáskörükbe tartozik: a halandó azt csak elviselni hivatott, sőt olykor maguk az istenek is pórul járnak, ahogyan azt már az ógörögök is tudták. A halandó újmagyar politikus tehát eleve alibire tesz szert, anélkül, hogy választójának, szavazógépezetének ez eszébe jutna! Számonkérés esetén tehát az újmagyar politikus lelki-furdalás nélkül tárhatja szét a kezét: A balsorssal szemben még az isten se segít. Itt tehát, valójában, még mindig csak szónoki demagógiáról beszélhetünk. A nyelvi sznobizmus ezt csak kiteljesíti, szentesíti.

Torok Csaba
(Újvidék)

* Némileg rövidített formában átvéve a Csalládai Kör című újvidéki lap 1997. január 16-i számából. (A szerk.)

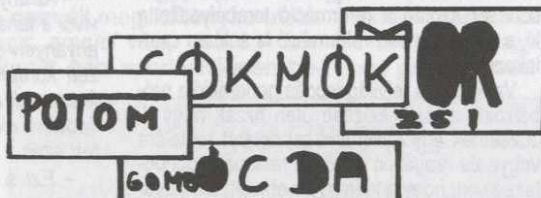
Beszélő cégtáblák

Nem szorul külön magyarázatra, hogy az úgynevezett beszélő nevek kedves világa miért foglalkoztatja az irodalomtudósokat és a nyelvészeket egyaránt. Sajátos báj van ugyanis abban, ahogyan az írók „üzennek” az olyan nevekkal, amilyen például a büszke hadfinak adott *Hősváry* név Kisfaludy Károly Kérők című vígjátékában. És jellemzésre szolgál a *Tengelyi* meg a *Nyúzó* név Eötvösnél, a *Mirigy* meg a *Ledér* Vörösmartynál, a *Szilaj Pista* Petőfinél stb. Helységnevek is beszélhetnek, mint Eötvös *Porvára*-a „A falu jegyzője”-ben, Móricz *Zsaránok*-a a „Rokonok”-ban.

Beszélő nevek természetesen nemcsak a személynevek meg a helynevek körében vannak, és nemcsak a szépírói névadásban. Amíg a gépkocsikhoz több érzelmi szállal kötődünk, mint manapság, szinte minden autót becézett a család. Unokáim például egykori Wartburgunk márkanévét a motor jellegzetes hangjával összekombinálva az autónak a *Vartyogó* nevet adták, s tudok egy Trabantról, amelynek (szintén a motorhang alapján) *Rotyogó* volt a neve. Hogy piros színű autók *Piroskák* meg *Számócák* lettek, egészen természetes.

A cégtáblák világa is tele van beszélő nevekkal. Természetesen nem azt értem

beszélő néven, hogy kiírva látjuk: *Zöld-ség-gyümölcs*, *Hús-hentesáru*, *Ruházati bolt*, *Cipőbolt* és így tovább. Ezek a feliratok nem igazi nevek. Csak arra szolgál-nak, hogy eligazítsanak bennünket: ne keressünk háztartási gépeket ott, ahol *Rövid-áru-lakástextil* (rövidítve: RÖLTEX) van kiírva.

A beszélő cégtábla ennél jóval több. Nincs benne közvetlen utalás arra, hogy milyen áru vehető meg a boltban: a név ennél ravaszabb módon kelti fel a reménybeli vásárló figyelmét. A *Gombócda* például azzal utal fagyizó-cukrászda voltára, hogy a fagyilaltot gombócokban nyomják a tölcsekre. A többi kinek-kinek magának kell hozzágondolnia.

A sok idegen cégtáblától, a *Manager shop*-októl, a *Kleider Bauer*-ektől meg a *Bonbon Hemingway*-ktől meggyötört nyelvérzésem számára felüdülést jelent minden efféle nyelvi lelemény. És ne tesék azt hinni, hogy ilyen csak egy-kettő van: sokat találtam belőlük igen rövid idő

alatt, csak egy kicsit nyitottabb szemmel kellett körülnéznom.

Nagyon jó például a *Potom* szó a használatra-kereskedésekre nevéül, mert tár-sítja az olyan állandó szókapcsolatokat, mint „potom száz forintért”, „potom pénz-en vettem” stb. Egy hasonló profilú bolt-nak *Cókmók* a neve: ez is telitalálat.

Az egyik gyermekruházati üzletlánc-nak *Hófehérke* a neve. Ez már meglehető-sen régi név. Újabb keletű viszont a kitű-nő *Lurkó*, és új az olaszból kölcsönzött *Bambino* is, amelyet szintén elfogadha-tunk már magunkénak.

Kiváló ötletnek tartom a *Morcsi* nevet egy „dog shop”, azaz kutyatej és kutyafelszerelést árusító bolt nevéül; miként azt is, hogy egy állatorvosi rendelőnek a *Burkus* nevet adták.

A patikáknak régen mindig volt nevük (*Kígyó*, *Szerecsen*, *Szent Rókus*), aztán (itt Pesten) inkább csak számmal jelölték őket. Most újra kezdenek divatba jönni a patikanevek: az egyik a *Reménység*.

Talán nekem is sikerült meggyőzőnm önöket, kedves olvasóim, hogy nem kell idegen nyelvek után kapkodni, ha vásárlásra ingerlő cégtáblára keresünk feliratot: nincs meggyőzőbb a magyar szónál.

Fábián Pál

Anyanyelvünk védelmében

Mintegy két esztendeje működik az Evangélikus Értelmi-ségi Műhely. Összejövetelein egy-egy kitűnő meghívott elő-adó kérdésfelvetése alapján pezsgő vita szokott kerekedni az időszerű kérdésekről.

Legutóbb a Műhely vezetője, dr. Háfenschér Károly lel-kész többek kérésére a következő javaslatot fogalmazta meg:

„A Magyarországi Evangélikus Egyház Elnökségének Igén tisztelt Elnökség!

Az Evangélikus Értelmiségi Műhely résztvevői tisztelettel, de nagy ha-tározottsággal és nyomatékosan kérik Egyházunk Vezetőségét, emelje fel szavát ANYANYELVÜNK VÉDELMEBEN: ha ezt már ezelőtt is meg-tették, úgy kérjük, ismételjék meg.

Ősi protestáns tradíció a szó becsületének tiszteletben tartása. Ez a hangzó és az írott szóra egyaránt érvényes.

Isten önközlése is elsősorban beszéd. Ő szóban nyilatkozta ki Ma-gát, és Szava testté lett Jézus Krisztusban. – Isten emberteremtő munká-jának egyik csodálatos, minden más teremtménytől megkülönböztető jele beszédképességünk. Ő megszólította az embert, szavára feleletet vár, ez Is-ten előtti felelősségünket is jelenti. Ez a párbeszéd egész keresztyén éle-tünkben folyik.

Az ember és ember közötti kommunikáció elsőrendű eszköze is a szó. Ez a szó ambivalens valóság: lehet áldás és lehet átok, mint a költő írja: „Szavak, csodálatos szavak, békítenek, lázítanak... Őlnek és feltámasztan-ak, Szavak, csodálatos szavak” (Juhász Gyula).

Napjainkban tanúi vagyunk annak, hogy veszélybe került a szó, az em-beri beszéd, anyanyelvünk. Ez a veszély több irányból fenyeget: imádság helyett káromkodás, mocskos beszéd formájában használják Isten nevét – a második parancsot folyamatosan megszegve: „Ne vedd hiába Isten-nevét!”

Egymást segítő, megértő szavak helyett hideg, durva szavak sértik em-bertársainkat. Kenyér helyett fegyver lett a szóból...

Tiszta, világos beszéd helyett trágár szavak hangzanak utcán, iskolá-ban, egyetemen, médiában, színpadon, s ezek fertőzik emberi, társadalmi környezetünket. A gyanakvó és gyanút keltő, bántó, sértő szó a gyilkos-

ság egy fajtájának egyik eszköze lehet Jézus Urunk szerint (Hegyi be-széd).

A magyartalan beszéd sárba tapossa tradícionkat, meggyalázza anya-nyelvünket, csodálatosan gazdag, páratlan értéket jelentő nyelvünket, amely más nyelvek tengerében önállóan fejlődött évszázadokon keresz-tül. Nemcsak a magyartalan hangsúlyozás bánt, hanem az idegen kifeje-zések felesleges használata és nyelvünknek sok tekintetben való meg-szegényítése. Édes anyanyelvünket szeretjük, mint Édesanyánkat...

Szándékunk értékmentés, mert úgy tapasztaljuk, hogy végveszélybe került egy drága érték. Értéktörzés, mert kincset ér az, amit most megra-bolnak, kifosztanak, szabad prédává tesznek. Értékteremtés is, mert a szó a magyar beszéd használata közben új értékeket terem, új meg új fordula-tokra képes, gazdagítja emberségünket.

Tiszteletben tartva mások másságát, mi is igényeljük ugyanezt a tiszte-leletet társadalmunkban evangélikus keresztyén felfogásunk és életgyakor-latunk fenntartása érdekében. Ezt emberi jogunknak tekintjük.

Mi, az Evangélikus Értelmiségi Műhely résztvevői, tisztelettel kérjük tehát Egyházi Vezetőségünket: juttassák el a médiumokhoz, a közvéle-ményhez kérésünket. Egyetlen védekezés lehetőségünk ma a nyilvános-ság ezen a területen is. Élünk vele!”

Ehhez mindössze két megjegyzés kívánczik. A szöveg-ben két ízben is előforduló tradíció és a médiumok, kom-munikáció, ambivalens kifejezést a lelkész úr tudatosan nem helyettesítette a hagyomány, hírközlő szervek, közlés, kétértékű kifejezéssel. Véleménye szerint ugyanis a ma-gyar nyelv már befogadta ezeket, és a most felsorolt elnevezések nem teljesen egyenértékűek.

Másrészt szerinte a túlzottan következetesen alkalmazott magyar kifejezések a külföldiek számára riasztóan érthetetlenek. Példaként említette azokat a magyarul nem be-szélő norvég vendégeket, akik a Balaton partján csaknem meghaltak gyógyszer hiányában, mert csak magyar nyelv-en írták ki a gyógyszerért nevét.

Berényi Zsuzsanna Ágnes

„A hit hegyeket mozgathat”

Deme László a nyelvújításról, a sajtó felelősségéről

Deme László nyelvész. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. 1942-től gyakornok, 1944-től tanársegéd, 1947-től adjunktus a Pázmány Péter Tudományegyetemen. 1949-től a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének tudományos munkatársa, 1957-től főmunkatársa. 1970-től a JATE tanszékvezető egyetemi tanára. 1981-ben nyugalomba vonult. 1964–1969 között vendégprofesszor Pozsonyban. A nyelvtudomány doktora. Kutatási területei: nyelvelmélet, fonetika-fonológia, dialektológia, grammatika, helyesírás, nyelvművelés, szociolingvisztika, szöveg- és stílusvizsgálat. A szócikk ennyit árul el a lexikonban. Az életút ennél sokkal gazdagabb.

– A 75. születésnapját a múlt év novemberében betöltő nyelvészprofesszor hogyan emlékezik a felsorolt kutatási területekre? Mondhatnám úgy is, hogy milyen módon fogalmazható meg tudósi ars poeticája?

– Ami a kutatási területet illeti, a sort lehetne még folytatni, de tulajdonképpen egyetlen szóban lehet összefoglalni: a nyelv. A nyelv mint a társadalomban élő emberek kommunikációs eszköze: ez a nyelvelméleti rész. A nyelv mint egy adott társadalomban élő embereknek olyan eszköze, amely évszázadok, évezredek tapasztalatát és gondolati feltöltöttségét hordozza és örökíti tovább, és teszi lehetővé ennek az egymással való kicserélését. Tehát ha azt mondom, hogy nyelvész vagyok, és ezen belül elsősorban a magyar nyelv foglalkoztat, akkor ez azt jelenti, hogy úgy érdekel, mint a társadalomnak a terméke, mint a társadalom közös életének a segítője, mint a társadalom történelmi emlékezete, amely mindenki számára fontos.

– A múlt évben többször, több helyen is, például áprilisban, a magyar nyelv hetének megnyitó előadásaként „Anyanyelvünk 1100 éve” címmel fogalmazta meg gondolatait. Hogyan lehetne ennek a nyelvtörténeti eszmetutatásnak a legfontosabb elemeit, tételeit felidézni?

– Ez az 1100 év tulajdonképpen csak egy metszet a magyar nyelv történetéből. A Kárpát-medencébe való érkezés idején egyfajta köztönségszerűség jellemezte a honfoglaló magyarságot. Erre abból következtek, hogy a tulajdonneveknek meg a méltóságneveknek is nem kis része „beszélő név”. A törzsneveknek a magyarazatok szerint majdnem mindegyike török eredetű megnevezés. Egy biztosan finn-ugor eredetű találhatók, a *mogyer*, amelyik a *manysi*-nak (a vogulok nevének) rokona. Ez tulajdonképpen névadójává vált, mint magyar, és nyelvadóijává vált az itt megtelepedett rétegeknek. Szóval az első küzdelem az volt, hogy ennek a magyar nyelvnek, ennek a finn-ugor eredetű nyelvnek a Kárpát-medencében csatát kellett nyernie. A következő küzdelem tétje az volt, hogy a latin nyelv segítségével Európához tudjunk kapcsolódni. Szent István bölcsességét jelzi, hogy nem a keleti, hanem a nyugati kereszténységhez csatlakoztunk, és így a nyugati államformát, a nyugati kultúrát vehettük át. A következő lépés, amikor a latin liturgiát használó egyház alacsonyabb rendű

papjai rádöbbennek arra, hogy sok mindent lehet csinálni úgy, hogy nem érti senki, de halotat eltemetni, elsimítani mégiscsak anyanyelven a legcélszerűbb. Ez jelzi, hogy kellett lennie bizonyos szónoki gyakorlatnak: a fennmaradt első kísérlet, a Halotti Beszéd kifinomult szónoki iskolára utal. Az egyházi élet anyanyelvűsödését azután a reformáció terebélyesítette ki, s ehhez az ellenreformáció is sokban csatlakozott.

Valójában a felvilágosodás generációja próbálkozik a török kiűzése után azzal, hogy II. Józsefnek egy racionális gondolatát fontolóra vegye és reagáljon rá. Ez a racionális gondolat az volt, hogy a latin nyelv elavult, a magyar kultúrát, a magyar társadalmat, az igazgatást most már késlelteti, visszahúzza. Ugyanakkor a német az, amelyik Európához tudja kapcsolni. A nyelvújítás korában a zseniális felismerés az volt, hogy a kettő közül a harmadikat kell választani: a magyar nyelvet kell úgy fejleszteni, hogy az európai kultúrának a hordozására, befogadására, széles körben való terjesztésére alkalmas legyen. Ennek hatására egészen az első világháborúig egy felfelé ívelő korszakról beszélhetünk. A Trianon következtében más államkeretekbe átkerült tömbök elintézték a nemzeti normát, s csak egy jó évtized múltán kezdtek visszacsatlakozni. A második világháború után ez a folyamat megint körülbelül tíz évre megakadt. Úgy a hatvanas évek második felétől jött létre, nem kis mértékben a rádió és aztán a televízió elterjedésével, meg a politikai közeledéssel, hogy most már a széttápláltságnak a veszélye elhárítható. Kénytelen vagyok viszont azt is mondani, hogy egy kicsit az „együttlázulás” veszélye teremtődött meg. A magyarországi nyelvhasználatból egyrészt az elsekélyesedést, másrészt a felületiséget, az utcaságot és az útszélességet veszít át egyesek. Mindez persze anyanyelvünk 1100 évének nagyon vázlatos, inkább csak utalásszerű összefoglalója.

– Hogyan érvényesül a tömegtájékoztatás felelőssége a nyelvművelés, a nyelvápolás iránt?

– Kettősen. Tulajdonképpen a rádió a nyelvi igényesség gondolatát mindig magáénak vallotta. Hogy mennyire sikerült aztán ezt saját berkeiben érvényesíteni, az már más kérdés. A televízióban időnként más követelményrendszer működik. Talán ezzel is magyarázható itt a korábban működtetett nyelvi bizottság felszámolása. Igaz: a rádióban tevékenykedő is csak tanácsadó szerként véleményez. Észrevételeit nem kötelező elfogadni. Biztató jelenség talán, hogy a kereskedelmi és a magánadók megindulásával az állami rádióknak törekednie kell a színvonalkülönbség érzékeltetésére. Bízom abban, hogy a szerkesztők ezt a színvonalkülönbséget egyebek közt a nyelvi igényesség révén kívánják megteremteni. A televíziózásban a Duna Televízió tud példát mutatni azzal, hogy megfelelő szinten tartja a beszédkultúrát.

– Hogyan vélekedik Professzor Úr a sajtó nyelvéről, a sajtóban megjelent cikkek, kritikák nyelvi megformálásáról?

– A sajtóban nincs élő adás. A sajtóban megjelenő írásokat többnyire elolvassák, korrigálják, több a késleltető és szűrő tényező, ha lehet, kerülnek a mosdatlan stílust. Az irodalmi

folyóiratok viszont a „valóság” megjelenítése érdekében időnként másolják az útszélességet, a durvaságot, a trágárságot. Ezzel sokszor színházainkban is szembesülünk. Nem hiszem, hogy csak ezzel lehetne a közönséget becsalogatni.

– Az anyanyelvi mozgalmak legfőbb zászlóvivői a tanárok. A múlt év nyarán Egerben, az anyanyelv-oktatási napok alkalmából rendezett konferencia bevezető előadásában Professzor Úr arról beszélt, hogy a pedagógustársadalom elnyomított helyzetbe került. Mit értett ezen a megfogalmazáson?

– Ezt a részét gondolataimnak úgy fogalmaztam meg, hogy „az eltaposott, elnyomított és mára már meg is tizedelt pedagógusréteg” vállára egyre nagyobb teher hárul. Három évvel ezelőtt még azzal zártam az akkori megnyitót Egerben, hogy az iskolának tulajdonképpen tovább kell fejlesztenie azt, amit a család megalapoz a kommunikációs nevelésben, a mentális és a morális képzésben.

Tavaly már ki kellett mondanom, hogy a család nem alapoz, ezt tudomásul kell vennünk, sőt a család nemegyszer ellenzi a gyerekek ilyen jellegű nevelését. A szülők – tisztelt a kivételnek – a hamis igazolásokkal és egyebekkel a minimális kötelességüket teljesíteni nem akaró gyermekek mellé állnak. Ennek a sajnálatos cinkosságnak a következménye, hogy a tanárokat hülyének, sarlatánnak mondják el otthon, a gyerekekkel együtt. A család tehát a nevelésben nem alapoz. Ebből pedig az következik, hogy az erkölcsi érzéknek más az alapozása, és az iskolára korlátozódik, sokszor a család ellenére, vagy még rosszabb esetben a családdal szemben. Az iskolák törekvéseit ilyen körülmények között olykor még megvédeni is nehéz. A társadalomépítés szempontjából ez súlyos helyzetet teremt, a szétbomlás felé megynünk. Bomlik a világ!

– Ha önvallomást kellene tennie, mit jelent az Ön számára az anyanyelv – a haza, a nemzet, a nyelv összefüggéseinek ismeretében?

– 1956-ban itthon maradtam. Akkor még nem ismertem Veres Péternek azt az írását, hogy „én nem mehetek el innen, nekem itt van dolgom”, de valahogy azt éreztem, hogy elmennék én innen, ha a tízmillió magyart a hátamra vehetném, de erre nincs mód, ezért itt kell maradnom. Pécelen születtem, ma a Gázdagréten élek, de nem maradhat említés nélkül Sárospatak és az Eötvös-kollégium. Munkáim közül kiemelem a Magyar Nyelvjárások Atlasza című nagy közös vállalkozást. Ennek gyűjtése, majd ellenőrzése során kétszer körbejártam az országot, beszélgetve bölcs, öreg parasztokkal és szembesülve azzal, mit jelent a legegyszerűbb ember számára a nyelv. Nem mindig csinálhattam azt, amit szerettem volna, de mindig szerettem azt, amit csináltam. Optimista nem vagyok éppen, de elkeseredett sem. Magamat is azzal próbáltam lelkesíteni, amit többeknek mondtam: Sziklaszilárdan hinni kell abban, amiben magunk sem bízunk, mert hátha a hit hegyeket mozgat – vagy legalább lemorzsol belőlük egy picit.

Maróti István

A jubileumi beszélgetésnek hangfelvételről leírt szövege, a kérdezett jóváhagyásával.

EGY TÉMA – HÁROM HANGRA

Tündi-bündi Mókucik

Az itt következő, humorba csomagolt kis szösszenet megírásához az apropót a piaci standok és ABC-s pultok szolgáltatták, ahol rohamosan terjedni látszik egy jópofás-kodó, nyúlós, gügyögő nyelv.

Kezdetben vala az lge és a paradicsomi naturizmus: a *nudi*. Mindannyian születünk egyszer. A nagybetűs élet, ez az óriási hullámvast persze nem áll meg: többnyire utolér mindenkit a végzet, szülő lesz: *anyuci* vagy *apuci*. A hön áhított vagy épp balról besikerült *bébi* mindenképpen helyet követel magának, s eldönti a modern sorskérdést: „Kicsi vagy kocsi?”

A bébi megszületése pillanatáig – feltehetően – normálisan viselkedő szülők egyszerűen megváltoznak. Gyermeük az ő szemükben természetesen *tündi-bündi*. Ám hiába tölti el őket büszkeséggel a pici rózsaszín *popsi*, hiába cuppan oly sok *puszi*, és hiába kerül a kicsire sok *cuki ruci*, az Élet futószalagján már várja a *sző-szi* gyermeket a *bölcsi*. „Minden csoda három napig tart!”

Nincs többé gondtalan *pancsi*, kezdődik a mindennapos *dili*. Jellempróbáló idők ezek. Szülői nevelésszöveg lép elő a *fagyi*, a *csoki* és megannyi *szörpi*. A sikeres beszoktatás-betörés után következhet az *ovi*. Szemünk fénye természetesen ott is *ügyi-bügyi*, bár otthon már elcsattan egy-két *tasli*. Rövidül a délutáni *szundi-bundi*, s a *tejbepapi* sem olyan nagyon *fincsi*. És olykor-olykor bizony már a gyerek sem igazán *tűncsi*.

Anyuci és apuci idegi alapon már kivan. Mert a főnök is elviselhetetlen *hapsi*, mert egyáltalán nincs már *prémcsi*, és nem sikerül elsőre a *jogsi*.

A kezdetben volt lge már kevésnek bizonyul, tündi-bündi Mókuci, a család üdvöskéje átmege zsarolásba. A temérdek *törpi*, *maci*, *tejcso* és színes *cuki* mellé kell neki amerikai *lufi*, a babázáshoz öltöztethető, *szexi Barbie*, s nagynál a kedvenc *süti*. Múlnak az évek, s a gügyögő, hercig család már ott áll a *suli* kapujában. Az *isiben* azután természetem tantárgy lesz a *töri*, a *föci* és a *teszi*. Ha jó lesz a *bizi* – ígéretet anyuci meg apuci –, meglesz a régóta vágyott *görkori* vagy a *HI-FI*. Hol van már a gyermekkori *röpcsi*...?

Szűlnapra előírás a kis aranyos részéről az ösök felé a diszkó-*pulcsi*, hogy fennakadjon a sok *márkabuzi hapi* szemre. Amikor a nagy *fütyivé* lett gyermek szájában már mindennapos a *cigi*, s szemében a nőkből nem fontos más, csak a *cici*, teljesen mellékessé válik már számára a *gimi*, huszadrangú, hogy milyen lesz az érettségi *bizi* (a tudás úgysem *okszil*), a lényeg úgyis a nyugati *mani*: a *dolcsi*. Ez *tuti!* Elfelejté már azt mondani: – *Anyuci! Apuci! Kösz!* Sokkal fontosabb dolog köti le a figyelmét: a térről a *Szivi*, a bögyös-faros kis *csini tini*.

S két iksz után, amikor már ő sem tini, s a fix *fizu* bizony *mini*, hát zöldségesnek áll legfeljebb. Standján a zöldségek és gyümölcsök fölé krétával odairja – hogy a bamba vevő is tudja –, mi micsoda. Kapható nála *burgi*, *karfi*, *pari*, *nari*, tavasszal piros *cseri* s természetesen kovászolni való *ubi*.

Aki ezt nem hiszi, attól kijár nekem egy féldeci. *Vili?!*

Ilosvai Ferenc

Dugipénzből mogyis fagyi a cukiban

Új hirdetést látok a tévében: *mogyis* csemegéket és *mogyis csoki*-t reklámoz egy kft.

Eszembe jutott erről egy régi história, ami családkban és baráti körünkben történt. Egy kis cédulán kértem egyik kedves barátómet, hogy másnap reggel jöven a szüretre hozza el magával a Népbüféből a megrendelt *pogit*. Megérkezvén vén barátom, akinek örökös vesszőparipája volt a magyar szavak és azok helyes kiejtése (nagyon csúnyán beszélt!), kioktatott: „Ilyen magyar szó pedig nincsen!”

BECE-PIAC

Sétálok a Lehelen – és csak fogom a fejem!
Bámulom a szlengeket – a becézett neveket!
Látom: *nari*, *vérnari* – *pari* és *süri-pari*!
Brokkoliból lett *broki* – mogyoróból meg *mogyi*!
Padlizsánból csak *padli* – a csirágból meg *csiri*.
Sárgarépa, *zelli*, *petri* – levest főz, aki megfejt!
Káp, *savkáp*, mellé *kelkáp* – hogy az ember csak elkáp.
TV papri mire jó?? – nos hát: tölteni való!
Csak a tök bús módfelett – mert hát *TÖKI* nem lehet!

Fazekas Mátyás

Egy kis vitánk kerekedett, ám a víg kedélyű szüret hamar elmosta. Azóta is gyakran eszembe jut ez a szövegtás. Unokáimmal beszélgetve, mondják, hogy az *isi*-ben másnap *töri*, *föci* és *teszi* órájuk lesz, a *matekot* meg a *diri* tanítja.

Most egy kis időt szakítván, elővettem a *A mai magyar nyelv rendszere* című leíró nyelvtant, s annak 1. kötetében ezt olvasom. „A kicsinyítő-becéző képzők” fejezetében a 402. oldalon: „Az *-i* a maga használati körében *eléggé gyakori*, s még

ma is *termékeny*.” Kitér ezután ennek különféle helyzeteire és kivált a diáknyelvből szokásos használatára.

Erről már számos-számtalan cikk és könyv olvasható. Legutóbb Kardos Tamás–Szűts László: *Diáksóder* című, olvasmányosnak is kiváló gyűjteménye. Bevezetőjét Grétsy László írta. (Bp. 1996., Cicero K., 197 l.)

Barátommal annak idején arról is vitáztunk, ha mindig csak azokat a szavakat használnók, amelyeket eleinktől örököltünk, nyelvünk sose menne előbb. Nézetem szerint az *-i* kicsinyítő-becéző képzőnek sokkal nagyobb a szerepe, mint ahogyan elfogadjuk. Nemcsak a diáknyelv, távolról sem csak az ifjúság használja. Régebben is éltek, és mintha szaporodnának is ezek a képzők.

Magam is sokat tanultam-használtam kicsi koromban is, hiszen édesanyám *didi*-jéből szoptam az első életet, később a *boci* tejt ittam; udvarunkban voltak a *nyuszik*, és a szomszéd bácsinak volt *paci*-ja és *bari*-ja is. Mi már *gimi*-be jártunk, az unokatestvérem *keri*-be, és iskoláinkat a *diri* igazgatta. Édesapám, ha tehetett, ebéd után *szundi*-zott egyet, manapság beverik a *szundi*-t. Voltak s vannak *piit* helyzetek és *pitiző* emberek. A beteg kisgyermeknek a *doki* bácsi *szuri*-t ad, és az *anyuci mogyis csoki*-val békíti meg. Irodalmi művekben is gyakori az *-i* képző. Csak egy példát: Tamás „... *kancsi*, elragadtatott pillantással” bámult fel Márai Sándornak Az idegenek című regényében (89. old.).

Ezek már – én úgy érzem – meggyökereztek, terjednek, és nincsenek kárára a nyelvnek, sőt színesítik azt.

Még néhány példa: a *cuki*-ban a *tini*-k a *dugi*-pénzből *fagyi*-znak, és suttymban elszívják egy-egy *cigi*-t; a cukrászok pedig, akik egymás között csak *szakik* (olykor nagyon bizalmasan *faszik*-nak, *faszikám*-nak hívják egymást), amikor *szabin* vannak, közösen mennek *focimeccsre*.

E szavak némelyike már hirdetésekben és cégtáblákon is olvasható. Én nem ítélem el a *cuki*, a *fagyi*, a *foci*, a *szoty* stb. szavak használatát. Alighanem gyarapodó alakváltozatok ezek, és „Már köznyelvi összetételeket is alkotnak...” – írja róluk a diáknyelvi kötet egyik szerkesztője, Szűts László.

Kedves Barátom, Te, aki már a túlvilágon nyelvészkedel, bocsásd meg hát nekem az ízletes *pogi*-t. Sajnos, már nincsen módunk nyelvünknek e kérdéseiről *dumcsizni*...

Mónus Imre

A STÍLUS MAGA AZ EMBER

ÓH, STÍLUS!

Kínos lehet az újságíróknak, ha közvetlenül lapzártá előtt kell beszámolót írnia egy – sokszor románul elhangzó – sajtóértekezletről. Kínos az olvasónak is az ilyen kusza, hevenyészett íráson átverekednie magát, ha egyáltalán a második mondatnál nem hagyja abba. Nem régi példa erre a Buchwald Péter sajtóértekezletéről írott beszámoló (a kolozsvári Szabadságban, 1996. dec. 23.). Érdemes idéznünk a többszörösen összetett mondatokból álló bekezdést: „Noha Buchwald Péter e sajtóértekezleten is igyekezett kihangsúlyozni: alprefektusi aktivitását nem afféle Funar-ellenes bosszúhadjárral kívánja indítani, és hogy szeme előtt nemcsak a magyar kisebbség, hanem a megye valamennyi lakosának érdeke lebeg, a magyar nemzeti közösség jogos igényeinek biztosítása pontosan a nyugalom, a stabilitás megteremtése érdekében nem bírhat halasztással. Ezért azon lesz, hogy a kétnyelvű feliratokat, a közigazgatásban az anyanyelvnek a törvény által is szavatolt használatát, avagy a magyar iskolákat sújtó diszkriminatív intézkedések minél hamarabb hatályon kívül kerüljenek.”

Ne háborogjunk azon, hogy miért igyekezett az alprefektus mondanivalóját *kihangsúlyozni*, amikor *hangsúlyozni* is elegendő lett volna, az azonban már zavaró, hogy ha a *kihangsúlyozni* igénév után kettőspont van, nem pedig *hogy* kötőszó, akkor nem lehet a következő mellékmondatot *és hogy* kötőszóppárral indítani, hiszen az *és* itt két *hogy* kötőszót feltételez (..., *hogy...*, *és hogy...*). És milyen az az *afféle* bosszúhadjárat? Szóval „Buchwald Péter e sajtóértekezleten is igyekezett hangsúlyozni: alprefektusi tevékenységét (= aktivitását) nem (egyfajta, valamilyen) Funar-ellenes bosszúhadjárral kívánja indítani”. S noha (ide kell a megengedő *noha* kötőszó!) „szeme előtt nemcsak a magyar kisebbség, hanem a megye valamennyi lakosának érdeke lebeg”, mégis elsődleges feladatának tekinti... – gondolnám én a logika szerint, s várnám, hogy a következő mellékmondatban mi következik, mit állít a szerző. Ám az ezt követő mellékmondat amo-

lyan halandzsaszöveg, melynek értelmét alig vagyok képes megfejteni, bár nyelvtanilag elemzem. Mit állít a szerző? Hogy „nem bírhat halasztással”? Mi nem bírhat halasztással? „A magyar nemzeti közösség jogos igényeinek biztosítása.” Az alanyi és az állítmányi rész között terpeszkedik a határozói rész: „pontosan (?) a nyugalom, a stabilitás megteremtése érdekében”. Lehetőség azonban, hogy a zavaros mondatot nem így kell elemezni, hanem elemzés helyett azt kell találgatni, vajon mit is akart mondani a szerző? Alighanem azt, hogy noha az alprefektus az egész megye lakosságának érdekeit szem előtt tartja, mégis tevékenysége elsősorban arra irányul, hogy biztosítsa a magyar nemzeti közösség jogos igényeit, amelyek nem tűnnek halasztást. Mindezt a nyugalom, a stabilitás érdekében cselekszi. Zavaros fogalmazásra vall a bekezdés második mondata is: „Azért azon lesz (mármint Buchwald), hogy a ... sújtó diszkriminatív (= hátrányosan megkülönböztető) intézkedések minél hamarabb hatályon kívül kerüljenek”. Felduzzasztva, a mondatot többszörös tárgyas szerkezettel teszi nehezkessé. Mit sújtanak a diszkriminatív intézkedések? A „kétnyelvű feliratokat”, „a közigazgatásban az anyanyelvnek a törvény által is szavatolt használatát”, továbbá (miért *avagy*?) „a magyar iskolákat”. Hát bizony az idézett bekezdés nem éppen az egyszerű, világos, szabatos stílusra vall!

Az olvasó a tudósítás további részeiben is bogarászhat. Eltűnődhet azon, hogy e prefektusi tisztségeket, „e posztokat”, miért *elosztják*, miért nem *elosztják*? Miért nincs *visszhang*, *ellenvélemény*, *reakálás* stb., miért csak „a kinevezéseket követő *reakcióról*” olvashatunk, amikor is „*e reakciók* arra vezethetők vissza...” Mire is? Arra, hogy a beszámoló írójának agyában csakis a román minta, a *reactie* ötlük fel, s nem talál más magyar kifejezést. Még szerencse, „hogy mind a prefektus, mind az alprefektus *becsületes* foglalkozásukat (= alapfoglalkozásukat) tekintve vegyészek”. Politikusként vajon betyárok, útonállóak?

Murádin László

„... mert minden ellovan” (A képzők stílusértékéről)

A magyar nyelv rendkívül gazdag a legkülönbözőbb új szavakat létrehozó képzőkben. Ezt már a legelső nyelvtaníróink észrevették, pl. Szenczi Molnár Albert 1610-es grammatikájában. A képzőgazdagság nem kis mértékben járul hozzá ahhoz, hogy számos értelmi és érzelmi-hangulati árnyalatot ki tudunk jelezni, illetve hogy egyet-egyet sokféle-képpen érzékeltethetünk.

Mi mindent sugallnak pl. a következő gyakorító igék: *szállong*, *száll-dos*, *szálldogál*, *szállingál*, *szállingózik*.

A képzők egyik legfontosabb stílusértéke a tömörség, a sűrítés: a kevéssel is sokat mondás. Milyen bonyolult módon lehetne pl. pontosan körülírni azt az értelmi és érzelmi tartalmat, amely benne van Veres Péter *kivagyiság* – röviden: 'rátartásig, gög' jelentésű – szavában, vagy amit az *édesget*, a *szemfüleskedik*, a *termelékeny*, illetve az újabb *lobbizik* szavak kifejeznek. Hasonló sűrítéssel találkozunk Szabó Pál *megkomásodik* szavában, amely lényegében azt jelenti, hogy 'keresztapaság révén rokoni viszonyba kerül valakivel'.

Másik fontos sajátosságuk a képzett szavaknak az értelmi és érzelmi árnyalatok megéreztetése vagy csupán sejtetése. Más hangulatot ébreszt pl. a *szakít*, mint a *szakaszt* vagy a *szakajt*. És mi mindent sejtet meg pl. Szabó Pálnak többszörösen képzett, a hosszúságával is valamit jelző *hallgatolódzik* igéje: „Miska megáll az utca közepén, a Tökmata [ez egy falurész] felé *hallgatolódzik*, de tudja, hogy ez is hiába.”

A változatos szóképzésnek igazi teret a népnyelv, a nyelvjárások adnak. Elég felülni az Új Magyar Tájszótár I. kötetének az első lapjait, máris több képzettíge-sorra bukkanunk. A 'vicsorog', illetve 'röhög, vihog' jelentésű *acsar* igének pl. ilyen képzett származékai vannak: *acsarog* (jelentése: fogát csikorgatja, vicsorog, dühög), *acsari* (vihogós,

ügyetlen, illetve nagyon savanyú, ti. bor), *acsarit* (kiabál, ordít; vigyorg), *acsarkodik* (mérgelődik, illetve kisgyerek mérgében sír, továbbá bosszút forral valaki ellen), *acsarodik* (rákiált valakire), *acsarog* (vicsorog, fenekezik valakire). A felsoroltak közül csupán az *acsarkodik* és az *acsarog* került be az irodalmi és köznyelvbe, ezek is népies stílusminősítéssel.

Mint minden nyelvi-stilisztikai eszköznek, a képzőknek is a költők, írók adnak sajátos ízt, zamatot, felhasználva a sejtelmesség, a homály felé mutató többértelmű voltukat, asszociálóképességüket. Ady pl. a maga teremtetette *ellovan* igével él A ló kérdez című sajátosan sokatmondó versében:

Lovamra patkót senki nem veret,
Be szerencse, hogy senki sem szeret:
Kocogok, lógok követlen uton
S hogy merre megyek, nem nagyon tudom.

S a rossz úton, mert minden *ellovan*,
Felüti néha fejét a lovam
És megkérdi, míg szép feje kigyúl:
Hát mi lesz ebből, tekintetes úr?

Hogy mit jelent az *ellovan* ebben a versben, azt csak sejtjük, de vele együtt az egész vers mély nyomot hagy bennünk, és fel is idéződik, ha életünk úgy alakul, hogy nem látunk kiutat...

Végül megjegyezhetjük: mintegy a táji beszédet és a költői nyelvet egyesítve, illetve a nyelvjárást az irodalom magasába emelve jelennek meg a képzett szavak pl. Tamási Áron műveiben.

Szathmári István

Újból a johannitákról

Grétsy László az Édes Anyanyelvünk 1996. decemberi számában a következőkre figyelmeztet: „... idegen nyelvekből veszünk át kész termékeket, ez azonban nem kívánatos, mert a szóval együtt az idegen hangképzést, hanghordozást, hangkapcsolatokat is magával hozza és terjeszti, ezért az idegen szavak özönének ellen kell állnunk, ahogy csak lehet.”

Két évvel ezelőtt a Johannita Rend egyes rangjait mutattam be az Édes Anyanyelvünk olvasóinak, meg a lovagoknak. Erre sem az egyik, sem a másik részről nem érkezett válasz. Ez annál inkább sajnálatos, mert nem a mindennapi közélet-ről van esetünkben szó, hanem egyrészt az Édes Anyanyelvünk olvasóiról, másrészt a Johannita Lovagrend magyar tagozatának tagjairól. Annak idején a cikket 40 példányban másoltattam le, és kiosztottam 40 lovagársamnak, erre azonban azóta sem érkezett válasz. Mit várjunk a társadalom egyszerű polgáraitól, ha a nyelv barátai sem tesznek semmit a magyar nyelv magyarságának megőrzése érdekében.

S most újra felteszem a kérdést: nem kellene-e a magyar tagozatnak a rossz idegen rangok helyett jó magyar kifejezéseket alkalmaznia?

Persze itt nemcsak arról van szó, hogy idegen szavakat használunk jó magyar kifejezések helyett, hanem arról is, hogy a rossz fordításokat is kerülnünk kell. Nevezetesen a Johannita Rend nagymesterét magyarul *Űrmester*-nek titulálják. Holott a *Herrenmeister* nem *űrmester*, hanem legfeljebb *urak* vagy *lovagok mestere*. Ugyancsak hosszú kifejezés a *tagozat-vezető* is.

A középkorban a lovagok vezetőjét praeceptornak, commendatornak és magisternak tisztelték. Magyarul *rendfőnök*, *parancsnok*, *mester*. E három közül kell – megítélés szerint – kiválasztani a korunkhoz leginkább illő nevet. Kétségtelen, hogy a *rendfőnök* kifejezést a szerzetesrendek főnökeire értik, a *parancsnok* egy katonai rend parancsnokára, míg a *mester* kulturális (művelődési) kifejezés. Ma leginkább ez utóbbi a megfelelő. Így, amint már előző dolgozatomban is ajánlottam, legyen a legfőbb vezető *nagymester*, a középvezető *mester* és az altagozat-vezető *almester*.

Végül meggondolandó, hogy a Johannita Rend helyett ne alkalmazzuk-e a János vagy Szent János Lovagrend elnevezést. Így pl. a Szent János Lovagrend magyar tagozatának mesteréről kellene beszélnünk.

S talán a lovagrend *konventje* helyett a lovagrend *gyűlését* kellene meggyökereztetnünk.

Ez is felhívás a magyar nyelv védelmére. (L. az Édes Anyanyelvünk 1996. decemberi számának 2. oldalán.)

Herényi István
a Szent János Lovagrend
tisztelési lovagja

Veszett pecsét – veszett mondat!

Nem tudni: lopás, figyelmetlenség, véletlen vagy más az oka. Mindenesetre szinte naponta találkozni egyik-másik lapunkban annak bejelentésével: eltűnt egy-egy cégnek, szervnek, társulatnak stb. a hivatalos pecsétje. Így aztán talán még elejét vehetik az immár érvénytelenített bélyegzővel való visszaéléseknek. Olykor azonban csikorognak, legalábbis egy szísz-szeneség megállítanak az effajta hirdetések. A már-már tipikus megfogalmazású bejelentésekből álljon itt három!

1. „Elveszett Sz. Árpád autószerelő és autóalkatrész-gyártó ... (ír. szám, hely, utca), lp. eng. ... (szám) feliratú bélyegző. 1995. szept. 6-ától használata érvénytelen.” 2. „Elveszett a Busi-Husi Kft. (ír. szám, hely, utca), Adószám: ..., Tel: ... (szám) feliratú bélyegzője, amely 1995. szept. 11-étől érvénytelen.” 3. „Elveszték a J. és J. Ipari és Kereskedelmi Kft. (ír. sz., hely, utca) feliratú bélyegzői (3 db). Használatuk 1995. szept. 11-től érvénytelen.”

Az 1. példa kétszer befejeződő mondatnak indul(hat): egy pillanatra a szóban forgó iparos eltűnését véljük bejelenteni! A mondat végére érve már tudjuk: a pecsét tűnt el. Ezt a típust a legkönnyebb talán javítanunk. Mindössze egy a névelő kell, utána pedig ajánlatos valami módon kiemelni a pecsét pontos szövegét: *Elveszett az „Sz. Árpád stb.”, az iparengedélyszámmal záruló bélyegzőszövegű tárgy.*

A 2. és 3. idézet tartalmazza ugyan az imént hiányolt névelőt, ám megjelenik a birtokos személyjel: *-je*, ill. *-i* alakban. Ez a jelenség igen elharapózott; talán gyakoribb is e toldalékos forma, mint az 1. pontban látott pusztán alanyeset (*bélyegző*). Jóra gondol(na) a hirdető: valaki(k)nek a pecsétje(i) veszett/tek el. Igen ám, de mihielyt kiteszi a jelvégyőzést, zavarossá válik a mondanandó. Végül mi is az a szöveg, ami a pecséten szerepel?

Maradhatna a toldalék, ám akkor szószaporító ismétlés kell, hiszen a megszövegező birtokosnak, illetőleg cégnek a neve megegyezik a pecsét kezdő tulajdonnévvel. Pl.: „Elveszett a Busi-Husi »Busi-Husi stb.« feliratú bélyegzője.” Mindenképp azt javasolhatjuk: kerüljük, ne használjuk a birtokos személyjelet! Tehát valahogy így fogalmazunk: „Elveszett a »Busi-Husi Kft. stb.« feliratú bélyegző”, ill.: „Elveszték a »J. és J. Ipari és Kereskedelmi Kft. stb.« feliratú bélyegzők.”

A pecsét ugyan már nemigen kerül elő, ám a mondat (és a mondan-dó!) mégse vessz el. S ez is valami! **Holczer József**

Nyelvünk tája

Egy új kérdőszó – a neveletlenség jegyében

Úgy két-három évvel ezelőtt kezdett elterjedni egy rossz modorra valló nyelvi szokás: a *miért* kérdőszó helyett némelyek gyakran a *mert* kötőszót mondják, mégpedig emelkedően kérdő hangsúllyal. Például: „Holnap be kell mennem a főnökhöz” – mondja az egyik dolgozó. „*Mert?*” – kérdi erre a kollégája.

Ez a kérdve ejtett *mert* először is értelmetlen, hiszen nem kérdőszó. Másodszor: azonnal szembetűnik erőszakosan számonkérő, követelőző jellege, hiszen tömörítve ugyan, de felszólítás rejlik-sejlik benne: „Okold meg állításodat, azaz folytasd azzal, hogy *mert*...”

(Ez a kérdő hangsúly – valamivel enyhébb formában – elhangzik némely telefonközpontos szájából is, amikor nem tudja azonnal kapcsolni a mellékállomást, valahogy így: „*Tűrelmet?!?*” Ez is rosszul sikerült nyelvi és gondolati tömörítés: a „*Tűrelmet kérek, tudna egy kicsit várni?*” összetett mondatnak az udvariatlan sűrít-ménye.)

Mivel már a rádióban is hallottam a kérdező *mert*-et, úgy érzem, máris lépéshátrányban vannak mindazok, akik meg akarják óvni nyelvünket ettől az újabb torzulástól.

Folyamatos jelen a magyarban

Egy bűzös üzem közelében lakó személy panaszos levelet írt a múlt nyáron az önkormányzatnak. E levélben állt a következő mondat: „*Ablakot nem nyithatunk, s a melegétől fülünk megle.*”

A feladó budapesti volt, de a fogalmazásából kitűnt, hogy valószínűleg Hajdú-Bihar megyéből vagy Szabolcs-Szatmár-ból származik. A címzettek kissé mosolyogtak a számukra bizzar kifejezésen, pedig a *fülünk megle* a *megfulladunk*-nál sokkal szemléletesebben érzékelteti, hogy már a megfúlás felé vezető úton vannak, tehát sürgős segítséget kérnek. (Az angoltól jól ismert a folyamatos jelen idejű cselekvés: ott *Progressive Aspect* a neve.)

Magam is többször hallottam az ország északkeleti részén ilyesmit: „*Ahogy fekszem lefele*, hallom, hogy ugat a kutya.” Sem a *mialatt fekszem le*, sem a *lefekvés közben* nem olyan kifejező, mint az *ahogy fekszem lefele*. (Ahogy a *lefekvés felé* voltam.)

A magyarban az igeidők amúgy is foglalkoznak az utóbbi száz-kétszáz évben – legutóbb talán a régmúlt „veszett ki” –, így talán érdemes jóindulattal fogadni, sőt befogadni ezt a pontos, szemléletes, jobb kifejezés híján talán folyamatos jelennek nevezhető igealakot.*

Török András

* Igen, de egyelőre csak a maga sajátos – enyhén bizalmas, népies – stílusértékében! (A szerk.)

Kötőszók? Töltelékszavak!

A harmincas években Bálint György szerint a legtöbb visszaélést a kötőszókkal követték el („szegény, de becsületes” és társai). Az állítás ma is igaz, bár a hibák jellege talán változott. Sok torz kötőszóhasználat, kifacsart mondat szerkezet és szórend bizonyára a szolgai fordításokból ered. Ilyennek látom azt, hogy a vonatkoztatott szó után elhelyezett *is*-t kiszorítja az előre, sőt a mondat elejére tett *szintén* és a valamivel jobban hangzó, de túl gyakori *ugyancsak*.

Régen az iskolázatlan, hogy ne mondjam, műveletlen emberek „privilegiuma” volt a kötőszó rossz megválasztása és az azonos jelentésű kötőszók halmozott használata egy mondatban. Ifjúkoromban a frissen városba került és „naccságai” szóhasználatát utánzó kis cselédek beszédét gúnyolták ezzel a párbeszéddel: „Sőt, Marcsa, hová mész? – Pláne, a moziba!” Ma már diplomás, sőt, pláne, többdiplomás előadók szájából hallok olyan ismétléseket, mint az *és ... pedig, a de ... azonban, noha ... de; mindennapos a hogy nehogy, az annál inkább nem (annál kevésbé helyett), mind nem jó* (helyesen: *egy[ik] sem jó*) és hasonlók.

Mai megnyilatkozó, ha ad magára, nem mondja, írja azt, hogy *tehát, ezért, ennél fogva* és még számos lehetséges társuk, hanem mindezek helyett csak és kizárólag *így* (angolul: *so*). Némelyik felolvasó azután megfellebbezik arról, hogy ez itt hangsúlytalan kötőszó, és jól megnyomja, mondván: „... így kíméli a bőrt, mert... (a reklám helye)”, amitől a mondat még maradék kis értelmét is elveszti.

Talán egy év sem telt bele, és a tömegkommunikációból szinte kivészett az egyszerű *de* ellentétes kötőszó. Már nem is a rossz helyre tett *azonban* a „menő”, mégcsak nem is az *ámde*, hanem a rövid *ám*. Azám! Ettől az egyszerű hírek is a gyermekmesék ámuldozó hangulatát öltik magukra. Ezért nagyon is stílusos volt használata B. I. újságírónak a Csárdáskirálynő százéves történetét értékelő humoros írásában (Népszabadság), de nem sok keresnivalója van a tényeket közölni hivatott politikai és egyéb hírekben. A kritikátlan szóhasználat példája: „..., *ám* ő jó véleményrel van róla, *ám* T. is tagja volt annak a vezetésnek, amelynek tagjai...” (Népszabadság, 1996. dec. 13.) Ez már valószínűsítő ámitás (vagy talán ámok futása?)!

Hasonlóan mesélő, kioktató színezete van a *hiszen* kötőszónak az egyszerű *mert, ezért,*

mivel és sok más szürke okhatározó, magyarázó kötőszó helyén, ahol a szürkeség és egyszerűség nem hiba volna, hanem erény.

Legtöbbször azonban nem is egyszerűbb kötőszóra lenne szükség, hanem semmilyenre sem. Az esetek 90 százalékában az *ám* meg a *hiszen* a töltelékszó szerepét tölti be, mert az olvasóra (hallgatóra, nézőre) kellene bízni az ellentét vagy az oksági kapcsolat felismerését, ha a mesélő – pardon, kommunikátor – nem tartaná gyermeknek, netán kissé nehéz felfogásúnak a közönséget. A töltelékszavak semmirekellő, az előbeszédben időhúzó, a nyomtatásban sorkitöltő családjának legújabb gyermeke a *ráadásul*. Együttal ez is a felnőttek kiokosítás hangulatával jár. Helyénvaló a ráadás a kiskereskedelembe, ahol ez vevőcsalogató fogás: gyermekkorom mozijában Szőke Szakáll egy papírkereskedő szerepében minden írkát vagy ceruzát vásároló gyereknek adott „ráadásul egy törhetetlen, színes üveggolyót”. Egy ehhez hasonló üzleti fogás, mondjuk vadászpülögép-eladásban, már miniszteri bársonyszék elvesztéséhez kerülhet! De azt ne akarják nekünk mondani, hogy pl. „X. Y. elvesztette munkáját, lakását kirabolták, *ráadásul* a felesége is elhagyta”; vagy: „a betörő kirabolta a pénztárt, *ráadásul* az őrt is agyonlőtte”. Bocsánat a morbiditáért, de ilyen ráadásokkal van tele a sajtó és a média nyelve. Ehhez képest a *még hozzá* szerény kis szó, bár ez is magyarázgató, és a kelletnél sokkal többször (vagy rossz helyen) hangzik el.

A médiában és élő előadásban is kínos hallgatni a sok *tulajdonképpen-t, voltaképpen-t, igazá(n)di)ból-t, egyébként-et*. Eleinte talán újszerű volt, de hamar elkopott a *hadd tegyem hozzá...*, *hadd mondjak még valamit* vagy éppenséggel a *hadd ne mondjam (ragozzam)*. Ezek már nem is töltelékszavak, hanem töltelék félmondatok. Nemcsak vezető politikusaink szájából hangoznak elcsépelten, hanem az amerikai krimisorozatok detektívjeiéből is, bizonyára nem a szinkronfordítók hibájából. Ezeknél rosszabb már csak az *izé* és a rangsor végén kullogó *ö... ö... ö...* lehet, de ezt is volt szerencsénk élvezni felelős tisztséget betöltő, egyébként méltán neves közéleti személyiségtől. (De mi nem ezért tiszteljük!) Nem volt ez jó példa, nemcsak a nagyközönség, hanem a közönség elé lépő fiatal, kezdő szereplők számára sem!

Hajdú Ferenc

Dzsúz?

A televízióban már több mint egy éve minden hónap egyik vasárnap délelőttjén jelentkezik a DZSÚZ (így, csupa nagybetűvel). A fiatalok számára fogyasztható, lendületes műsor címe érdekes helyesírási és kiejtési kérdéseket vet föl. Mindezek áttekintése előtt azonban lapozzuk fel értelmező kéziszótárunkat, hogy megértsük a vizsgált szó pontos jelentését. Ez a következő: „Tisztán déligyümölcsből való gyümölcslé, különösen narancslé.” Az 1972-ben kiadott szótárban címszóként már a kiejtés szerinti írásmóddal találkozzunk, zárójelben még ott szerepel az eredeti, angolos forma is: *dzsúsz (juice)*. A magyar helyesírás szabályainak 1984-ben megjelent 11. kiadása szentesítette a fonetikus írt alakot, s ezt megerősíti Helyesírási kéziszótárunk is.

A *dzsúsz* – zöngétlen mássalhangzóval, sz-szel a végén – általánosan elterjedt és helyesírásunktól is támogatott forma nyelvünkben. Ennek ellenére már jó ideje él másik ejtésváltozata is. Megfigyelésem szerint egyrészt a vendéglátóiparban, másrészt a köznyelv alsó rétegében tűnik föl a zöngés mássalhangzóra végződő ejtés mód, a *dzsúz*. Az említett tévéműsor az utóbbi változatot népszerűsíti. Hogy tájékozatlanságból vagy pedig dacos lázadóként a „csakazértis” elve alapján, esetleg jópofa újításnak szánva – nem tudom. Azt viszont tudom, hogy az eddigieken kívül további szempontok is a *dzsúsz* létjogosultságát igazolják. Így például az angol nyelvben ugyanez az ejtésforma él, tehát nincs miért eltérnünk tőle.

Egyébként az újabban átvett szavak esetében nem jellemző nyelvünkre a tölszó végi zöngésítés. Éppen ellenkezőleg! Már a magánhangzó + z végű magyar szavak hangoztatásakor is azt figyelhetjük meg, hogy az utolsó mássalhangzóra jutó kisebb nyomtaték miatt bizonyos gyengülési folyamat indul meg, és részben zöngétlenedik a z: *ház, húz, tíz, víz*. Ezért lett nyelvünkben *dzsessz* az angolban zöngés mássalhangzóra végződő *jazz* (ejtsd: dzsez) főnévből. Az angol nyelv hazai térhódításának köszönhetően (?) mind több követője akad az eredetit utánzó, pontoskodó ejtés módnak. Ha a *jazz* kiejtésekor pontoskodunk, miért ne tehetnénk meg ugyanezt a *dzsúsz* esetében is? S akkor legalább nem vétünk sem a magyar, sem az angol nyelv kiejtési szabályai ellen.

Zimányi Árpád

HATÁROK NÉLKÜL

Gömöri ízek

Gyermekkoromban Rimaszombatba vitt el az anyám. Rokonainkat látogattunk meg. Régen találkoztunk egymással, ezért sokat beszélgettünk. Krisztina néni, anyám unokatestvére a rokonokról kérdezősködött, majd életünkről faggatott. Így kerültem szóba én is.

– Sok baj van ezzel az inassal – mondta anyám –, mindig csak játszana, tanulni meg nem akar.

– És hol inas a fiad? – kérdezte Krisztina néni.

– Hol inas? – csodálkozott anyám. – Otthon.

Ezen meg Krisztina néni lepődött meg.

– Otthon? Hogy tanulhat otthon mesterséget?

Végre anyám megértette, miről van szó.

– Jaj, hát nem tanul ő mesterséget. Még iskolába jár.

De nálunk, Pelsőcön úgy hívják a fiúgyermeket, hogy – inas.

Jót kacagtak a félreértésen.

* * *

Már Pozsonyban laktunk, amikor ismerőseink körében szóba került a rocska.

– Rocskával mertük a vizet a Sajóból – meséltem.

– Hogy néz ki az a rocska? – kérdezte szerkesztőségbeli kollégám.

– Úgy, mint általában a rocska.

Kezemmel fölrajzoltam a levegőbe körvonalaikat.

– Tudom! – csapott le rám. – Nem rocska az, hanem vödör.

Pedig a rocska szó eléggé elterjedt a magyarság körében, A magyar nyelv értelmező szótára is nyilvántartja.

* * *

A múlt nyáron, amikor szülőfalumban nyaraltunk, feleségem burgonyát vásárolt a zöldségesnél.

Fölötte csodálkozott, hogy e beszédmód évtizedek óta semmit sem változott. A háziasszonyok ma is *gulyát* kérnek burgonya vagy krumpli

helyett. A *gulya* szó nem hangzik valami megnyerően, de azért Gömörben nem ment ki a divatból.

* * *

Az érdekesség kedvéért felsorolok néhány további hazulról hozott tájszót és köznyelvi megfelelőjét. Bizony jó lenne, ha egyszer valaki fölgyűtené ezeket a szavakat!

hetfű = hétfő

szereda = szerda

körfe = körte

csajhos = vizes, izzadt

béreg = bürök

burgondia = marharépa

bornyú = borjú

kocik = kemma

csena = csikó

pécsik = dongólégy

ókumlál = nézeget

kasznyi = szekrény

varnyú = varjú

bikk = bükk

vackarodni = készülődni

posadt = poshadt

prófusz = sokat beszélő, magyarázó, okoskodó (ember)

tábé = buta

girhes = sovány, beteges

kaparkodó = szorgalmas

csima = a káposzta torzsája

pistyog = szipogva sír

sunnyog = lappang

kócs = kulcs

nyihorászik = nevetgél

laputöve = magának való, sunyi egyén

murkus = ördög

slapog = járkál

csúdorog = csavarog

brantos = fekélyes

dubilom = nagy ház

kapacs = aki belecsimpaszkodik a másikba

gyentel = gyűr valakit, birkózik valakivel

rinyás = rossz termőföld

estve = este

trozsák = szalmazsák

fitykó = pörsekeny a nyelven

Oldalakon át lehetne sorolni a gömöri tájszavakat, izes kifejezéseket. Kár, hogy némelyek már elkoptak, elvesztek, s többé sohasem térnek vissza.

Dénes György (Pozsony)

Erdélyben gyengül az anyanyelvi tudás!

Hagyományos év eleji közgyűlését és szakmai tanácskozását az idén is a Sepsiszentgyörgytől néhány kilométerre fekvő Arkoson tartotta az Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetsége január végén. A magyar nyelvről és használatáról szóló értekezlet egyik legfontosabb tanulságát tömören talán a címűl írt formában lehet a legjobban kifejezni. Nem a vészharang kongatásáról van szó, csupán figyelemfelkeltésről, ugyanis az anyanyelvünket fenyegető „határon túli” veszélyekről is (mint a nyelv rossz hangzása, a keveréknyelv terjedése) nyíltan kell beszélnünk. Még akkor is, ha eredményekről is számot adhatnak az utódállamokban működő anyanyelvpoló szervezetek.

A címben említett módon Péntek János kolozsvári tanszékvezető egyetemi tanár, az Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetségének társelnöke fogalmazott, amikor szakmai beszámolójában 1996-ot a magyarság és a magyar nyelv ünnepeinek nevezte a honfoglalás 1100. évfordulójára emlékezve. A jeles nyelvtudós az eredmények említése mellett a tennivalókra is figyelmeztetett, mert meglátása szerint nem elég tudatos Erdélyben az anyanyelvvédő munka, emiatt különösen a szórványban gyengül, szegényedik az anyanyelvi tudás. Hajlamosak vagyunk a múltba tekintés mellett elhanyagolni a jelent. A magyar nyelv ápolásának, védelmének javuló lehetőségeit a pedagógusoknak és a tömegtájékoztató eszközöknek is jobban ki kell használniuk – figyelmeztetett Péntek János.

A szakmai eredmények ismertetésekor egyebek mellett szólt a nagyváradi Bihari Napló napilap és a székelyudvarhelyi Pulzus országos gazdasági hetilap figyelmet érdemlő kezdeményezéséről (megbeszélés Nagyváradon a lap nyelvezetéről, meghívott: Péntek János és Komoróczy György; tanácskozás az erdélyi magyar közgazdasági nyelvhasz-

nálatról Kolozsvárott a Korunk szerkesztőségében, résztvevők: szerkesztők, egyetemi tanárok, nyelvművelők). Péntek professzor beszélt még az anyanyelvvédelem kapcsán Magyarai Tünde székelyudvarhelyi tanárnő iskolai használatra készülő idegenszó-jegyzékéről; Murádin László tudományos főkutató nyelvatlaszárol; az iskolások Csíkszeredában tartott anyanyelvi versenyének országos döntőjéről; az egri anyanyelvi konferenciáról; a római hungarológiai kongresszusról; a Szabó T. Attilának és Márton Gyulának állított emléktáblákról...

A közgyűlésen beszámolót terjesztett elő Ördögh-Gyárfás Lajos főtítkárr, Zsigmond Győző elnök, Péntek János társelnök, valamint azok is, akik az elnökségben valamelyik szakterületért felelnek: Antal Sándor (helyesírási versenyek), Kása Magdolna (beszédművelő körök), Mószely József (elemisták anyanyelvi versenyének irányítása) és így tovább. Külön napirendi pontként beszélték meg a közgyűlés résztvevői a Körösi Csoma Sándor Anyanyelvi Verseny májusi országos döntőjének szervezési kérdéseit (házigazdája: a nagyváradi Ady Endre Gimnázium). Örömmel jegyezhető meg, hogy javultak az AESZ kapcsolatai más szervezetekkel, például a Romániai Magyar Demokrata Szövetséggel, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségével, a megyei tanfelügyelőségekkel, az erdélyi magyar történelmi egyházakkal. A kapcsolatok javulását, az anyanyelvvél való nagyobb törődést jelzi az a tény is, hogy az árkosi értekezleten képviseltette magát a Brassó, Bihar, Hargita és Szilágy megyei tanfelügyelőség is. És a református egyház sem mulasztotta el a jeles szórványkutató, Vetési László lelképásztor figyelmébe ajánlani az árkosi tanácskozást.

Komoróczy György

Tíz éve a jobb helyesírásért

1987 tavaszán a Művelődési Minisztérium felkérte az egri tanárképző főiskola magyar tanszékét, hogy rendezzen a leendő pedagógusoknak országos helyesírási versenyt. Az oktatók örömmel kezdtek hozzá a szervezéshez. Nem sokkal később meghívást kaptak a tanárképzéssel foglalkozó tudományegyetemek, valamint a tanár- és tanítóképző főiskolák. Az áprilisi versenyen 22 intézmény egy-egy legjobb helyesírója mérhette össze tudását. A zsűriben helyet foglalt egy egyetemi, egy tanárképző és egy tanítóképző főiskolai helyesírási szakember is. A rendezvény szakmai szempontból eredményesnek, tanulságosnak bizonyult valamennyi részt vevő tanár és diák számára, ezért döntöttek úgy, hogy mindenképp legyen folytatás.

Azóta tíz év telt el, és a verseny egyre színvonalasabbá vált. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az a tény, hogy pl. az 1995-ös döntőben az első öt helyezett eredménye között csupán 1-1 hibapont volt a különbség.

Az egyre több új helyesírási szakkönyv megjelenésén kívül a hallgatóknak segítséget nyújtott és nyújt ma is a felkészülésben, hogy az utóbbi néhány évben a Magyarantánás rendre közli a feladatokat, rövid értékeléssel együtt. Így ki-ki felmérheti, hogy hol áll az országos szinthez viszonyítva.

1993-tól egyre több határon túli tudományegyetem és főiskola képviselője van jelen a mezőnyben Nyitráról, Újvidékről, Pozsonyból, Ungvárról és Kolozsvárról.

1995-ben a zsűri és a szervezők közös megállapodásának megfelelően a verseny felvette **Nagy József Bélának**, századunk kiváló nyelvészének nevét. Ebből az alkalomból jelentetett meg az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola egy kötetet (*Helyesírásunk elvi és gyakorlati kérdéseiből*). Szerk. Bozsik Gabriella és V. Raisz Rózsa), mely különféle helyesírás-elméleti és -módszertani kérdésekkel foglalkozó tanulmányokat, illetve gyakorlati szempontokat tartalmaz.

Ugyanebben az évben szakmai programmal is kibővült a verseny: különféle előadások hangzottak el ismert szakemberektől, egyetemi oktatóktól.

1996. december 6-án 10 éves jubileumi ünnepség kezdődött a Liceumban. A megnyitót követően **Fábián Pál**, az MTA Magyar Nyelvi Bizottságának elnöke *Helyesírásunk történetének 1984-es sorsfordulója* címmel részletesen ismertette a 11. kiadású akadémiai szabályzat létrejöttének körülményeit, illetve elemezte a bekövetkezett változásokat.

Laczko Krisztina *Kisbetűk és nagybetűk* című előadásában köznévi és tulajdonnévi szófaji határkérdéseinek helyesírási jellemzőit vizsgálta.

Hangay Zoltán arról tartott előadást, milyen grammatikai hiányosságokat lepleznek le az egyes helyesírási hibák.

Végezetül **Zimányi Árpád** *Újabb jelenségek mai írásgyakorlatunkban* címmel olyan szokatlan, nem is mindig elfogadható jelölésmódokat mutatott be, melyek mostanában bukkantak fel a tulajdonnevek körében.

7-én délelőtt kezdődött a 24 (állami és egyházi) intézményből érkezett fiatalok versengése.

A Nagy J. Béla országos helyesírási verseny döntőjében a következő eredmények születtek:

I. díjas **Beregszászi Magdolna** (ELTE BTK), II. díjas **Minier Márta** (Kossuth L. Tudományegyetem), III. díjas **Tarnai Beáta** (ELTE Tanárképző Főisk. Kar). Negyedikként **Nagy Nikolett** (Eszterházy K. Tanárképző Főiskola) mindössze egyetlen ponttal maradt el a III. díjas mögött.

Mindazok, akik valaha is részt vettek ilyen versenyen, azt vallják: az anyanyelvi műveltség egyik fokmérője a helyesírási tudásszint. Az évenkénti egri találkozók jó célt szolgálnak, hisz alkalmat adnak arra, hogy a leendő tanárok gyarapíthassák szakmai tudásukat.

Bozsik Gabriella

Helyesírási kultúránk fejlesztéséért

Ezzel a címmel figyelemre méltó tanulmánykötet jelent meg az egri Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének kiadásában, abból az alkalomból, hogy az 1996 decemberében megrendezett egri döntővel tízéves lett a pedagógusjelöltek Nagy J. Béla országos helyesírási versenye. (A kötetet O. Bozsik Gabriella, V. Raisz Rózsa és Zimányi Árpád szerkesztették.)

A bevezető cikkben Raisz Rózsa a pedagógusjelöltek országos helyesírási versenyének egy évtizedes történetét ismerteti.

A kötet első tanulmányában Fábián Pál sok múltbeli és jelenbeli példán mutatja be a magyar helyesírás értelemtükröző jellegét (*Értelemtükrözetés helyesírásunkban*).

Tolcsvai Nagy Gábor *A helyesírás a nyelvi normák rendszerében* címmel fejt ki – szerintem inkább az általános nyelvészet körébe vágó – gondolatait.

Szathmári Istvánnak *A Károli-biblia és a helyesírás* című tanulmánya a könyv legtanulságosabb írásainak egyike. Részletes elemzést nyújt az 1590-ben kiadott, nagy hatású vizsolyi biblia nyelvről és helyesírásáról.

Szende Aladár *Az írásjelek haszna* című tanulmányában egy ritkábban használt írásjelünkkel, a három ponttal (...) foglalkozik.

Elekfi László értekezésének tárgya a helyesírásnak, illetve a helyesírási hibázásnak egy sajátos területe: *Kis és nagy hibák a számok írásában*.

Hangay Zoltán kérdése: *Valóban súlyos probléma-e a magyar helyesírásban a j hangú szóállománynak a két betűje? A j vagy ly betűt tartalmazó magyar szóállomány részletes elemzésével megállapítja, hogy „az ly megmaradása igazában nem nehezíti helyesírásunkat”. (Megjegyzendő, hogy két szótári szó hibásan került be a cikkbe: *bűjt* (= növényt szaporít, ill. valakit bűjtogat) és *pajsz*; ezek helyett *bujt* és *pajzs* olvasandó!)*

Fercsik Erzsébetnek *Az akadémiai helyesírási szabályzatok és a személynévek írása* című dolgozata egyrészt az 1832-től máig megjelent akadémiai szabályzatokról, másrészt ezekben a személynévek helyesírásának alakulásáról ad részletes áttekintést.

Zimányi Árpád *Nagybetűsítések mai írásgyakorlatunkban* című, igen alapos tanulmánya főként az indokolatlan, illetve hibásnak minősíthető nagybetűsítésekkel foglalkozik, amilyen például a *Kellemes Karácsonyi Ünnepeket* kívánság vagy a szintén nagy kezdőbetűs *Áfa* (a helyes *áfa* helyett).

Vörös Ferenc írásának témája és címe: *A levél megszólítása és amit annak írásmódjával kifejez(het)ünk*.

A. Jászó Anna iskolai problémákat vitat *A helyesírás tanítása az első két iskolaévben* címmel. Sajnálattal állapítja meg, hogy az általános iskola alsó tagozatában „feleannyi óraszám jut most a magyarra, mint amennyi 1950-ben és előtte volt”.

Néhány helyesírási gyakorlatsor a tulajdonnévírás témaköréhez címmel Bozsik Gabriella állított össze az iskolákban jól felhasználható gyakorlatsorokat. Több száz jó példája közt csak a 111. oldalon találtam egy-két vitathatót: 1. A Moszkvából szemlélt *Kárpáton túl* helyett Magyarországról nézve *Kárpátalja* ennek az Ungvárt, Munkácsot és Beregszászt is magába foglaló tájnak a neve; 2. a *Szent Margit-kórház* nevének helyes alakja: *Szent Margit Kórház*.

Tóth Etelka *Helyesírás és számítógép* címmel adja közre hasznos tapasztalatait.

Végül Minya Károly *Szórendszerváltás, példaanyag-változás a helyesírási szabályzatban* című összeállítását kell említenem, amely részletesen közli, mi hogyan változott, korszerűsödött a szabályzat tizenegyedik kiadásának tizenegyedik (példaanyagában átdolgozott) lenyomatában. Minya Károly 25 oldal terjedelmű, a teljesség igényével készült felsorolásában mindössze három kis hibát találtam: 1. a *DIVSZ-induló* nem most került be a szabályzat szótárába, hanem ezt most hagyták ki belőle; 2. a *nyugdíjas klub* helyes írásmódja: *nyugdíjasklub* (egybeírva); az *r. k.* (= római katolikus) rövidítés az összeállításba hibásan, *rk.* formában került.

Ez az új helyesírási kötet, bár csak 300 példányban jelent meg, jól szolgálhatja azt, amire a címe is utal: helyesírási kultúránk fejlesztését.

Pásztor Emil

Kovalovszky Miklós halálára

Alig több mint három évvel Lőrincze Lajos elvesztése után ismét gyászra van a magyar nyelvűvelésnek. 1997. február 23-án, életének 87. évében örökre itt hagyott bennünket a nyelvészként és irodalomtörténészként egyaránt maradandót alkotó jeles kutató, Kovalovszky Miklós. Gazdag irodalomtörténeti munkásságának kétségtelenül csúcspontja, kiemelkedő teljesítménye a több mint három évtizedes munkával elkészült, ötkötetes hatalmas mű, az Emlékezések Ady Endréről (1961–1993), mint nyelvvelőnek pedig olyan nagy jelentőségű, nélkülözhetetlen munkák őrzik nevét – szerzőként, szerkesztőként, társ-szerkesztőként –, mint a Magyar értelmező kéziszótár (1972), a Nyelvfejlődés – nyelvhelyesség (1977) vagy a Nyelvvelő kézikönyv (1980–1985).

Kovalovszky Miklós ízig-vérig filológus volt, a filológiának abban a tágabb értelmében, amelyet A magyar nyelv értelmező szótára című, hétkötetes nagy mű (1959–1962), talán éppen az ő megszövegezésében, ui. már ennek is egyik szerkesztője volt, így rögzít: „valamely nép, nemzet, földrajzi vagy kulturális közösség nyelvével, irodalmával és műveltségével kapcsolatos ismeretek összessége”. Aligha véletlen, hogy a „Ki kicsoda”-ban nem az áll a neve mellett, hogy nyelvész vagy irodalomtörténész, hanem csak ez: filológus. Nemcsak tudományos munkákat írt, hanem több száz újságcikket is.

Mindegyik stílusreklám a javából, egyúttal pedig mind-egyiken átsüt a tények, az adatok nagyfokú, szinte alázatos tisztelete.

Utolsó írása alighanem a mi lapunkban jelent meg, az Édes Anyanyelvünk 1996. októberi számának vezércikként. Ekkor már nehezebbre esett az írás. Sokáig szabódott is, míg végül kötélnek állt. Azt kérte, legalább csak álnéven adjuk közre, mert ez „már nem az igazi”. (Maga választotta álnévén korábban is megjelent nyolc-tíz cikke a lapban, s talán máshol is.) Ezt a kérését nem teljesítettük, pontosabban szólva lebeszéljük arról, hogy ragaszkodjon hozzá. A cikk ugyanis remek, mint minden írása.

Most, hogy elment tőlünk – aki egyébként lapunk szerkesztőbizottságának is éveken át tevékeny tagja volt, és csak saját nyomtatékos kérésére mondtunk le róla –, meghatottan olvasom el újból ezt az utolsó írást. Mostantól kezdve hiányozni fognak szellemes sorai, bölcs tanácsai, amelyeket sohasem sajnált tőlünk, ha hozzá fordultunk. Nélküle, úgy érezzük, magunkra maradtunk. Közben egyre jobban hatalmába kerít a mélységes szomorúság, szinte öntudatlanul arra gondolok: milyen jó lenne, ha valamilyen csoda folytán továbbra is érkeznének hozzánk időről időre a közlésre szánt mesteri Kovalovszky-cikkek. Ő, de szívesen közölnénk őket! Akár álnéven is...

Grétsy László

EMLÉKEZÉS

150 éve született „a nagy palóc”

Mikszáth Kálmán a magyar nyelvről

„En ezt a nagy rejtélyt szeretném tanulmányozni, amelyiknek ember a neve” – vallja. Ennél idősebb programot aligha hagyhatott volna mindannyiunkra, első sorban a mai frókra. Ő valóban ezt tette egész életében. Mindezt pedig azon a nyelven, amelyet anyanyelvünknek valunk.

Kosztolányi Dezső írja Mikszáth írói nyelvéről: „Stílusa maga a dallamosság, mely már a vers határait súrolja. Könnyedén odavetett megjegyzéseiben jellem van, mondatainak megformálásában mérték, kritika, önmegtartóztatás. Az ő írása szóról szóra, mondatról mondatra csalogat, mindig beljebb és beljebb, úgy, hogy az olvasó megigézve követi, akár társalog, akár jellemez, akár elmélkedik. Bármennyire lírai is, ritka öntudatossága megóvta attól, hogy alakjaival teljesen azonosítsa magát, s mindenkor bizonyos távolságot tart közöttük és közöttük, felülről és messzebből szemléli őket, azzal a szenvedélytelenséggel, azzal az örökös hidegséggel, mely a stílus feszítőerejét növeli, az igazi érzést annál inkább kizökkenti. Erzéketlen és a maga módján népies is. Prózája a magyar próza törvénye és kánonja.”

„... kivételes magyar és kivételes ember” – vallja Ady. Személyiségét és megismerkedésükkel viselt ruházatát így jellemezte Mauks Ilona, a majdani feleség: „A fiatalemberen, szép két beszélő szemén kívül, nem volt semmi különös megfigyelni való; hanem a ruhája, az csodálatos volt, kék, fehér pettyes nyakkendője min-

denhez hasonlított, csak a csokorhoz nem. Különös színű sárga kabátján négy vagy öt zseb is volt, mind darabka papirosokkal megtöltve, és csizmája volt.”

A továbbiakban néhány ma is megszívlelendő gondolatot idézünk Mikszáthnak az anyanyelvről és az irodalmi stílusról szóló írásaiból:

„... az anyai nyelv valóságos szeretője annak, akit megigézett, s attól tartok, hogy csak az előtt veti le a ruháit, annak mutatja meg titkos bájait, édes szépségét, aki csak ő előtte térdepel és nem húz más-hoz.”

„... a magyar nyelv még a gyermekkorát éli. Most van a legkritikusabb fejlődési korszaka, s mint a gyöngye palántát, mindenféle veszedelem fenyegeti.” ... „Ennyi veszedelem között, mely a magyar nyelvet, mint a nemes szőlővenyigét ellepi, akaratlanul is fölmerül az aggodalom, nem fog-e lassan-lassan elcsenevésznedni az a törekvés, miképpen kellene zamatos voltában, egészséges színpompával megőrizni, s amint eddig bírták egyes kiváltságosak, bírnák ezentúl egész nemzedékek, s adnák át teljes üdeségében idők végeiglen új és új emberöltőknek.”

„Ez volna ám a dicső munka, de hol fogjuk meg? Mit kellene tenni, hogy így legyen?”

„... rendkívül fontos szerepet szánnék én, ha tőlem függne, a mesének, különösen a népmesének, különösen Magyarországon. Kedves szuszu a népmese minde-nütt, a nép lelke, fantáziája, érzés- és gon-

dolatvilága él abban, nálunk ezenkívül a nemzeti nyelvnek is a népmese a fő forrása. Mondhatnám, szinte egyetlen forrása. Mert hát mitagadás, még mindig csehlű állunk a magyar nyelvvel.”

„Minélfogva semmi sem nyilvánvalóbb, mint hogy lent kell keresni az arkánumot (= gyógyszert). Lent, lent a legelejen. A népmesén kell kezdeni és a gyereken. Ez a csálhatatlan mód. A kisgyerekek már a bölcsőben meg kell kóstolnia a csalimeséket. Aztán a népmesékre kell őt fogni, s hogy mindjárt frissiben azokból szívja be a magyar nyelv titkos szépségeit, csodálatos meleg színeit, fonséges pompáját, szóval hogy fölszívja nemzete lelkét és észjárását.”

„Tisztelet hát a meséknek, különösen a népmeséknek, tanügyi urak. Nemhogy ki-dobnák az olvasókönyvből, inkább meg kell rakni velők még jobban, persze megtisztítván őket a póriasságtól és a frivolitásoktól, mert csak ez a módszer eredményezheti, hogy a jövő generációk már gyönyörű magyarsággal fognak beszélni. De ehhez éppen a fogékony gyermekkort kell felhasználni.”

E néhány idézettel hívjuk fel olvasóink figyelmét az emlékév gazdag programjára, megtoldva az alábbi Eötvös József-gondolattal: „A történet minden lapja arra tanít, hogy oly nép, mely nagy halottait tisztelni tudja, sohasem nélkülöz oly polgárokat sem, kik e tiszteletre érdemesek.”

Közreadja: Graf Rezső

PONTOZÓ

Mindenekelőtt az 1996. évi 5. számunkban közölt rejtvények helyes megfejtését adjuk meg.

I. **Kitöltősdí.** Horváth István, Bilicsi Tivadar, Moldova György, Lehotay Árpád, Ungvári László, Bárony Rózi, Mészöly Géza, Székely Bertalan, Mátyók Ádám. A középső hasábjából kiolvasható név: Vidovszky.

II. **Szótagszámtan.** 1. Szamostatárfalva. 2. Tomanadás-ka. 3. Balatonakali.

III. **Oszloposan.** Arany János: A hazáról.

IV. **Szópiramis.** 1. Te. 2. Est. 3. Tesz. 4. Metsz. 5. Meszet. 6. Termesz. 7. Őrszem. 8. Dermesztő. 9. Sződeme-ter. (Itt született 1790-ben Kölcsey Ferenc.)

V. **Gergely Ágnes a nyelvről.** Kifoszthatnak, de itt van vigaszul / mulandóságom öre, anyanyelvem.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 70 pontot, a következőknek kedvezett a szerencse: Bíróné Hasznos Hanna, Budapest, Harminkettesek tere 4. III. 9. (1082); Czibulya Zsuzsanna, Ipolyvece, Csokonai u. 9. (2669); Czukor Balázs, Törökbálint, Zrínyi u. 16. (2045); Jókai Mór Középiskola Beszélni nehéz köre, Kazincbarcika, Herboljai út 1. (3700); Konczné Jeszenszky Éva, Mátészalka, Zalka köz 20. (4700); Rókusi I. sz. Általános Iskola könyvtára, Szeged, Kossuth L. sgt. 37. (6724); Simonné Bernát Katalin, Budapest, Katakomba u. 13. (1223); Szalóczy Viktória, Tiszabura, Petőfi u. 19/1.; Tasi Ilona, Jászberény, Sírkert u. 23. (5100); Vajkovics Jenő, Vép, Szent Imre hg. u. (9751).

Nyereményükhöz, Benkóczy György Rejtjelmes anyanyelvünk című könyvéhez ezúton gratulálunk.

A Pontozó újabb feladatai

I. **Hat rébusz keres egy költőt.** Hat szóegyenletet közlünk. Mindegyiknek a megfejtése egy verscím, mégpedig ugyanattól a költőtől. Beküldendő a hat verscím és a költő neve. A címekért egyenként 3, a költő nevéért pedig további 6 pont jár, tehát a teljes értékű megoldás 24 pontot ér.

1. Menyasszony + $\frac{\text{afrikai fadob}}{2}$ + hatalmas, kiálló szemfog
2. Hamis + orosz női név $\frac{2}{2}$ + hűz + névelő + 1000 kg $\frac{\text{Zola-regény}}{2}$
3. Csőr + gyom + van + $\frac{\text{táplál}}{2}$
4. Jövendőmondó + gally + kötőszó + gyógykenőcs + véd + fekvőbútora
5. Metsz + hajórész + csodálkozás + perzsa uralkodó + csomót bont + Tolna megyei község (7215)
6. Ponty + hamis + $\frac{\text{játékszer}}{2}$ + Éljen! – keresztül + személyes névmás + hűz + névelő + tartó

II. **Szavak rácsok közt.** Tessék megkeresni a *katona* szó öt rokon értelmű megfelelőjét, úgy, hogy csak bástyalépésben (vízszintes meg függőleges irányban) lehet összeolvasni a betűket, mégpedig mindegyiket csak egyszer! Megfejtése szavanként 3, összesen tehát 15 pont.

r	o	p	l	h	o	s	z	á	r	z	ó	r
p	ö	v	m	i	n	f	ü	b	ü	v	t	
t	r	a	f	i	v	é	d	a	u	j	g	
h	a	r	c	i	f	b	a	k	h	í	f	
a	d	a	k	a	t	o	n	a	a	d	f	
b	a	r	t	o	r	a	b	t	ü	z	é	
o	n	t	n	a	b	v	i	v	ő	f	g	
n	o	b	f	g	h	t	t	é	o	z	l	
i	f	d	a	h	e	r	s	z	l	k	d	

III. **Palindromrímek.** Az itt következő kétsoros versikék csonkák, hiányosak. A befejezés megfejtőink feladata. Úgy kell rímeltetniük egy vagy több szóval a közölt sorokat, hogy a rímhelyzetbe került rész oda- és visszafelé olvasva egyaránt azonos legyen önmagával (pl. gárdanadrág). Az ilyen szót, szókapcsolatot vagy mondatot nevezik palindromnak. Mindegyik verskiegészítésért 3, összesen tehát 24 pontot kaphatnak a megfejtők.

1. Gólyamadár Házkéményre telepedek, Szüntelenül	2. Erdei történet Favágó, akit a hegy leve fűt, Irtja az erdőt, a .....
3. Az agrónómus üzenete Megmondtam az emberednek: Trágya kell a	4. Búcsúzás Nem szeretek ....., Selyemkendőt lobogtatni.
5. Víz a szigeten Hasznosítják kútjaikat, Szentendre és	6. Mesterlovas A veszélytől, noha bátor, Tartja magát s .....
7. Cirkuszi előadás A közönséget nevetetik, A „megtelt” táblát	8. Gyémántlakodalom Szerfölött boldog az őszhajú ara, Ezüst a tele, de .....

IV. **Hétszer hét.** Az ábra helyes kitöltése, azaz a meghatározásoknak megfelelő szavak beírása után tessék átrendezni a sorokat, hogy a B betűk helyén átlósan egy magyar író (1904–1984) családnéve legyen olvasható. A helyes megfejtés 15 pontot ér.

B							Katonai lábbeli
	B						Ezredes, régiesen
		B					Cseppfolyósított gázkeverék röviden
			B				Tartós hentesáru
				B			Díszes tollazatú apró madár
					B		Durva
						B	Deszka hulladéka

V. **Kosztolányi a nyelvről.** Keresztrejtvényekben régebben már többször is idéztünk egy-egy megszívlelésre érdemes mondatot Kosztolányi Dezsőtől, a jeles nyelvűvéstől. Mai rejtvényünk fő soraiban ismét egy Kosztolányi-idézetre bukkanhatnak olvasóink. Ezt kell beküldeni. (Megfejtése 25 pont)

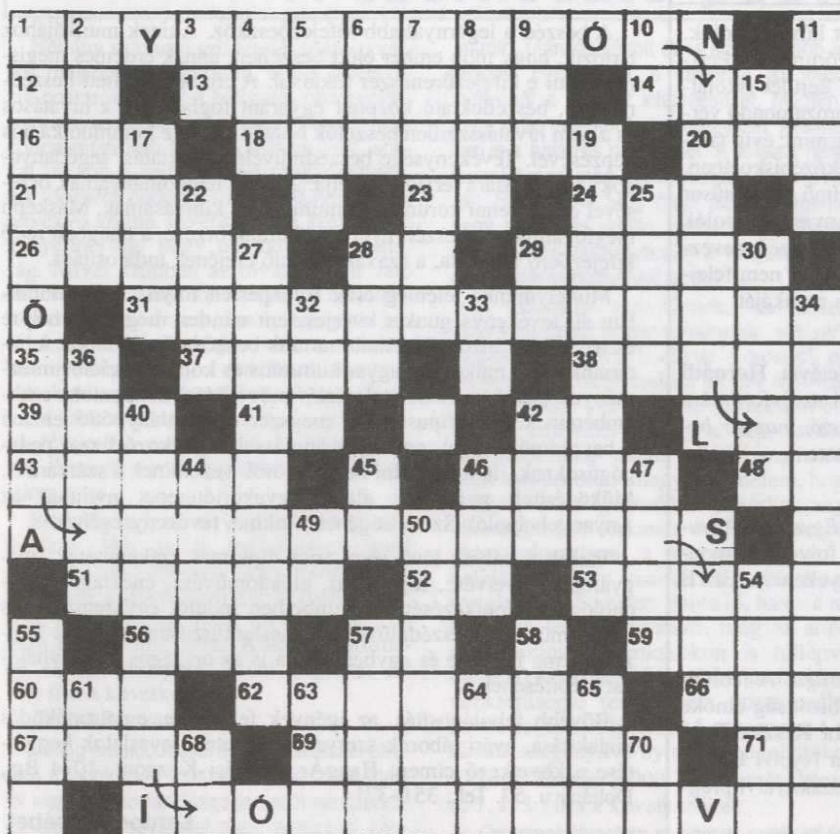
Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 103 pont, de már 90 pont is elegendő ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. A közreadott rejtvények megoldását 1997. június 15-ig kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden kedves megfejtőnek kellemes időtöltést és sikeres megfejtést kívánnak a rejtvények készítői:

Bencze Imre (III.)
Dékány Erzsébet (I.)
Láng Miklós (IV.)
Schmidt János (V.)
Zsigmond Győző (II.)

Kinek ez, kinek az

VÍZSZINTES: 1. Kosztolányi Dezső megállapításának első része. 12. Knock out, rövid. 13. Időmérő eszköz alkatrésze. 14. Kislányok játékszere. 16. Olvasztott fémet formázóedénybe tölt. 18. Német festődinasztia, tagjai a 16. században éltek és alkottak. 20. A francia kártya egyik színe. 21. Popzenész és humorista (András). 23. Párosával nyer! 24. A jód és a neon vegyjele. 26. Hadgyakorlat helyszíne. 28. Végtelen sor! 29. West Side ...; Leonard Bernstein musicalje. 31. Alaposan, figyelmesen megnéz (két szó). 35. Nemzetközi, rövid. 37. Ez évben. 38. Odvas, tájszóval. 39. Erácska. 41. Mutatószócska. 42. Félig éber! 43. Szabálysértést követ el, ma már tréfás szóval. 46. Szenkuthy Miklós esszéregénye (1934). 48. Házörző állat. 51. A koordináta-rendszer kezdőpontja. 52. Iránytű kerete! 53. Szabálytalankodik a labdarúgó. 56. Becézett Laura. 57. Az ábécé kezdete. 59. Óvoda, népies szóval. 60. Schütz ...; színművész. 62. Patinás orosz város. 66. Ritenuto, rövid. 67. Sakkbábút megtoló. 69. Teljesítményt jutalmaz. 71. Mauglit is elbűvölő óriáskígyó.

FÜGGŐLEGES: 1. A megállapítás második része. 2. Az ókori római napárban a kilencedik nap idus előtt. 3. Vége a rodeónak! 4. A laurencium és a szén vegyjele. 5. Ruhát készít. 6. Menyasszony. 7. Matolccsal egyesült település. 8. Pihentetés végett bevetetlenül hagyott szántóföld. 9. Település Szegedtől nem messze. 10. Az antimon vegyjele. 11. Vívófegyver. 15. Tág. 17. Partner. 19. Nálunk is működő pénzintézet. 22. Zala megyei község. 25. ... Sad; Újvidék. 27. Oktatási intézmény dolgozója. 28. Tüskés hátú állat. 29. A stroncium vegyjele. 30. Belga hegedűművész, karmester, zeneszerző (Eugène-Auguste). 32. Kaptárban gyűlő édesség. 33. Az itterbium vegyjele. 34. Külföldön járó turista egyik segédeszköze. 36. Arany-, idegen eredetű előtagként. 40. Kosztolányi megállapításának harmadik, befejező része. 42. Korszak. 44. Operabeli szólóének. 45. Ezen a napon. 46. Többféle indulatot is kifejező szó. 47. Nagy...; 537 m magas hegy Eger belterületétől északkeletre. 49. Minden nóta ezzel kezdődik! 50. Megráncosodik a kéz bőre a víztől. 54. Becézett Edina. 55. Kolostoráról híres hegység Bulgáriában. 57. Egyetemi díszterem. 58. Notre...; Párizs híres székesegyháza. 61. Dinnye nedve. 63. A buddhizmus Japánban elterjedt változata. 64. Német sporttévénévbetűi. 65. A felsőfok jele. 68. Strázs. 70. Árny páros betűi.

Schmidt János

Csillik Mihály

Személyre szóló rímek

*Kóborol egy
koldus dakszli,
nyomában megy
Aldous Huxley.*

*Sétálgat egy
vén, szent dandy,
de hol járhat
Vincent d'Indy?*

*Forduljatok
Szép Ernőhöz,
mit szólna a
képernyőhöz?*

*Megüzentem
Aragonnak,
vége van a
haragomnak.*

*Meleg salát
tekerének
nyaka köré
Thackeray-nek.*

*Vicsorog a
leopárd itt:
- Nem ismeri
Leopardit?!*

*Megesküszöm
Saint-John-Perse-re,
Agoston is
szent volt, persze.*

*Ne csodálkozz
a poétán,
ez a verssor
is Poe-é tán.*

*Ihlettelen,
rossz óra
rájött olykor
Rousseau-ra.*

A lektor utószava:

*Még egy ilyen
négy soros,
s nem ad többet
pénzt Soros!*

(Pardon! A szerk.)

Egy korábbi, de hozzánk csak most eljutott hírrel kezdjük. 1996. november 2-án a Magyar Demokrata Fórum és a Pestszentlőrinci Pátria Alapítvány megrendezte a kerület iskoláinak **Miskolczi Margit**ról elnevezett vers- és prózamondó versenyét. Miskolczi Margit tanár több mint harminc évig tanított a Pestszentlőrinci Közgazdasági Szakközépiskolában. Rendszeresen részt vett a Beszélni nehéz! című rádióműsor szerkesztésében, elnökségi tagja volt az Anyanyelvpolók Szövetségének. 1995-ben halt meg. A szervezők azért nevezték el róla a versenyt, mert szeretnék, ha az utókor nem felejtene el őt és az anyanyelvért végzett áldozatos munkáját.

Idén januárban töltötte be hetvenedik életévét **Hernádi Sándor** nyelvész. Az Osiris Kiadó jóvoltából az évfordulóra megjelent a neves nyelvművelőnek *Magyar szó, magyar beszéd* című, régi és új írásából összeállított kötete.

Február 11–12-én ismét megrendezte az *Egyetemi Anyanyelvi Napok*-at az ELTE. Az öt kategóriában folyó (versmondó, nyelvhelyességi, helyesírási stb.) versenyeken az ELTE karairól mintegy 150 hallgató vett részt.

Újjáalakult az *MTA Magyar Nyelvi Bizottsága*. A február 14-i ülésen megválasztotta a vezetőséget. A bizottság elnöke **Fábián Pál**, társelnöke **Grétsy László**, titkára **Keszler Borbála** lett. A következő három évben a Magyar Nyelvi Bizottság fő feladatának az Akadémia által kitűzött szaknyelvi program megvalósítását tekinti.

Mit mond a nyelv? címmel már második éve folyik az ELTE Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének előadás-sorozata. Február 25-én **Róna-Tas András** professzor summázta nézeteit a nyelvről az érdeklődők számára.

A magyar jelek évszázadai című előadás-sorozatát tovább folytatja a Magyar Szemiotikai Társaság. Április 22-én **Orosz Magdolna**, május 20-án **Szőnyi György Endre** előadása lesz 18.00 órakor az ELTE tanári klubjában (Bp. V., Szerb u. 23.).

A *Régi magyar kódexek* sorozat 20. köteteként megjelent az 1494 előtt keletkezett *Festetics-kódex*. A kódex Mária teljes kiszolozmáját tartalmazza. A hasonmás mellett a betűhű átirat segíti a szöveg megértését. Megvásárolható a Magyar Nyelvtudományi Társaságnál.

Anyanyelviünk ösvényein címmel nemrég megjelent **Murádin Lászlónak** nyelvművelő írásokat tartalmazó kötete az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó (Székelyudvarhely) gondozásában.

A Magyar Nemzet kulturális rovata újraindította korábbi, *Anyanyelviünk* című nyelvművelő sorozatát. Egyelőre kéthetenként egy-egy rövid írás jelenik meg a szombati számban.

A magyar nyelv hete immár három évtizedes múltra tekintő eseménysorozatának központi megnyitója idén Békéscsabán lesz április 21-én. A rendezvényt **Magyar Bálint** művelődési és közoktatási miniszter nyitja meg, a központi előadást „A veszélyeztetett anyanyelv” címmel **Grétsy László** tartja.

Összeállította: **B. G. és G. L.**

A HangÁr Oktatási Központról

A beszéd a legárgyaltabb kifejezőeszköz. Akinek munkájához tartozik, hogy több ember előtt beszéljen, annak érdemes megismerkedni e kifejezőrendszer titkaival. A címben említett beszédművelő, beszédoktató központ egyaránt foglalkozik a hivatásos és a nem hivatásszerűen beszélők beszéd-, illetve kommunikációs képzésével. Tevékenysége beszédművelésre, oktatási segédanyagok létrehozására terjed ki. Célja: a nyelv hagyományainak őrzésével eleget tenni korunk kommunikációs kihívásainak. Másképp megfogalmazva: beszélt nyelvi kultúránk őrzése, a hangban rejlő kifejezőerő feltárása, a szavak teremő erejének tudatosítása.

Műhelymunka jelenleg csak Budapesten folyik. Szándékunkban áll tevékenységünket kiterjeszteni minden megyeszékhelyre és nagyobb városra. Nyaranta tartunk beszédművelő tábort a határainkon túl működő magyar kulturális és kommunikációs intézmények (színház, rádió, televízió, művelődési központok) szakembereinek. Ilyen típusú tábor megszervezése hiánypótló lehetne a beszédműveléssel, anyanyelvpolóval foglalkozó hazai pedagógusoknak, ill. a Beszélni nehéz! körök vezetőinek a számára is. Működésünk gyakorlati alapot, gyakorlóterepet nyújthat az Anyanyelvpolók Szövetségének szakmai tevékenységéhez is.

Várjuk a pályán lévő vagy friss diplomás szakemberek (magyartanár, nyelvész, logopédus, előadóművész, énektanár, pszichológus) jelentkezését szeptemberben induló, egyszemeszteres beszédművelési-beszédművészeti mesterkursusunkra. Ez a képzési forma feltétele és egyben alapja is az országos műhelyhálózat kiépítésének.

Bővebb felvilágosítás, az igények felmérése, együttműködés kialakítása, nyári táborok szervezése, ötletek, javaslatok begyűjtése a következő címen: HangÁr Oktatási Központ, 1074 Bp., Dohány u. 57. Tel.: 351–3714.

Lantos Erzsébet
beszédtanár, a HangÁr vezetője

Alapítvány a kistelepülések iskoláiért

A magyar nyelvművelésnek, az anyanyelvi mozgalmaknak jeles és feledhetetlen személyisége volt **Lőrincze Lajos**. Özvegye, Erzsébet néni – elhunyt férjének emlékére – „A kistelepülések iskoláinak megmentéséért” elnevezéssel alapítványt létesített.

Az alapítvány az olyan kistelepülések támogatására létesült, amelyek önjelölt iskoláépületet emeltek maguknak, és biztosítják az épület működtetésének technikai feltételeit, de nem képesek teljes mértékben viselni az oktatás költségeit.

Lőrincze Lajosné nemes szándéka nemcsak az oktatásügy helyzetének, pozíciójának erősödését szolgálja, hanem egyúttal egy-egy településen az oktatási intézmény fennmaradásának, az iskolák működésének, az ott élő gyermekek tanulásának esélyeit is.

Az alapítványi támogatás pályázat útján nyerhető el; a pályázatot kuratórium bírálja el. A kuratórium minden iskolai félélv végén ülésezik, és dönt a kamatok szétosztásáról.

Elnöke: **Glatz Ferenc**, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke; tagjai: **Szűrös Mátás** országgyűlési képviselő, **Kálmán Attila** gimnáziumi igazgató, **Szöllősi Istvánné** országgyűlési képviselő, **Katona Tamás** történész, polgármester, **Bánffy György** színész, az Anyanyelvpolók Szövetségének elnöke és **Deme László**, a nyelvtudomány doktora, a Péchy Blanka által kezdeményezett „Beszélni nehéz” mozgalom képviselője, továbbvivője.

Az Anyanyelvpolók Szövetsége a kezdet kezdetétől vállalja az alapítvány népszerűsítését és segítését. Kérés esetén készséggel megküldi a „Készpénz-átutalási megbízás”-t, rajta a számlatulajdonos számlaszámával és nevével:

„11702036 – 20643230, Alapítvány a kistelepülések iskoláinak megmentéséért”

Akik postautalványon akarják beküldeni adományukat, ugyanazeket az adatokat írják az utalványra!

Anyanyelvpolók Szövetsége

A szerkesztő postájából

Néhány számnyi szünetelés után, poraiból megéledett főnixként, ismét jelentkezik postarovatunk. A hallgatás oka korántsem a nyilvánosságát is megérdemlő vagy éppen megillető levelek hiánya volt, sokkal inkább a mindenképp megjelentetendő, időszerű cikkek és közlemények egyre növekvő száma, továbbá némi szerkesztői kényelmesség, hogy ne mondjam, lustaság. Mivel azonban az olvasóinkkal való kapcsolattartásnak azt a módját is nélkülözhetetlennek érzem, amely bizonyos kéreseknek levelezés útján való tisztázásában nyilvánul meg, a sok közül most ismét kiválasztottam néhány olvasói levelet, s ezeket, pontosabban ezek egyik-másik részletét a magam rövid megjegyzésével, észrevételével együtt ezennel közre adom.

Elsőnek egy tavalyi adósságomat törleszttem. Már akkor, májusban, a levél megkapásakor ráírtam, hogy mindenképp közlendő a szerkesztő postájában. Elnézést, hogy ez csak most történik meg, de jobb későn, mint soha. **Kökény Sándorné** (1203 Budapest, Szent Erzsébet tér 13.) írja a következőket:

„Tisztelt Szerkesztőség!

Mindig érdeklődéssel és egyetértéssel olvasom a lapot, mert időszerű nyelvi jelenségekről alaposan és tanulságosan szólnak szerzői. Az alábbi észrevétellel nem gyengíteni kívánom az alaposra vonatkozó megállapításomat, inkább hozzá szeretnék járulni ahhoz, hogy egy cikkükben se maradjon pontatlanság.

Az 1995. decemberi számban Balázs Géza Harc a nevekkel címmel írt a Kárpát-medencei nyelvhaborúról. A helységnevek tükörfordításában közli a felvidéki, ma *Spišská Nová Ves* nevet viselő város mellett a *Szepesújhely* nevet. Ilyen magyar városnév nem volt a Szepességben, a szlovák fordítás a német *Zipser Neudorf* nevet vette alapul. A magyar név: *Igló*.

A szerkesztőnek és a szerzőknek jó egészséget, az olvasóknak további érdekes cikkeket kívánok.”

E tárgyilagos hangú, pontos megfogalmazású levélre csak azt mondhatom válaszul: köszönjük szépen a helyesbítést! Szerzőnk ebben az egyébként kitűnő cikkében többek között a tükörfordítással létrehozott új nevekről írt. Nos, a *Spišská Nová Ves* is tükörfordítás, de nem a magyarból, hanem a németből, hiszen a település magyar neve valóban már évszázadok óta *Igló*. Csak érdekességgéppen teszem hozzá: ha cikkírónk a *Spišská Stará Ves* szlovák településnevet említette volna, példáját nem kellene pontosítanunk, mivel az magyarul csakugyan *Szepesófalú*.

Most pedig következze néhány újabb levél, észrevétel! Január végén vettük kézhez egy – saját önironikus minősítése szerint – „életfogytiglan szürke tanár”-nak, **Kövesi Józsefnek** (7700 Mohács, Radnóti ltp. 22/3) gondolatokban gazdag levelét. Ebből idézek:

„Következő zokszavam a *heló* anglo-amerikai köszönésféléit illeti. Sok más kifogásolható

„manír”, utánzás között ez is egyre inkább beleivódik nyelvünkbe, s kiszorítja az ifjúság nyelvéből a magyar kifejezéseket. Magam – még aktív tanárként – nemegyszer jutalmaztam is a *heló*-zás mellőzését. A sokszor hallott formulát most még egy filmsorozat címe is rögzíti: *Helló, doki!* Még majd azt is megérjük, hogy egy fiatal »Helló, profi!« megszólítással aposztrofálja (tisztelőtlenül) a megszólaló tudóst. Belenyugodhatunk ebbe?”

A válasznak: sem Önnek, sem nekem nem kell ebbe belenyugodnunk, sőt szólhatunk és írhatunk is ellene – most pl. oly módon, hogy közreadom az Ön *heló*-zást bíráló sorait –, ez azonban korántsem biztosíték arra nézve, hogy a *heló* további terjedését meg tudjuk akadályozni. Azt azért mindenesetre nagyon remélem, hogy a telefonbeszélgetésekben híváskor vagy jelentkezéskor használt *halló*-t, amelybe akarva-akaratlanul a magyar *hall* ige is belejátszik, nem szorítja ki a bizalmasnyelvi *heló*. S az sem volna jó, ha ez a rohamosan terjedő divatszó, még az angol nyelvhasználati szokásokon is túllépve, búcsúzó köszönési formaként is általános népszerűsége tenne szert, mert ezáltal szinte teljesen kiszorítaná a *szervusz*-t és társait, szegényítve ily módon nyelvünket.

Tóth Tamás (6000 Kecskemét, Mezei u. 7. I. 3.) írja a következőket:

„Örömmel olvastam a magyar nyelv védelmére az ÉDES ANYANYELVÜNK-ben közzétett Felhívást. Ennek ténye és tartalma készítette arra, hogy a feltételek ismeretében tagja legyek az Anyanyelvpolók Szövetségének. Ehhez ezúton kérek belépési nyilatkozatot és csekkeket.

Önkormányzati képviselőként régóta foglalkoztat anyanyelvünk szennyezése, károsítása és az ezzel szemben történő intézményes fellépés lehetősége. Helyi jogalkotási szinten eddig falakba ütköztem. Arról sem tudtam a Felhívás megjelenéséig, hogy létezik érvényes rendelet, amely korlátozza az idegen szavaknak az üzleti életben való használatát. Ez máris segítség ahhoz, hogy közéleti környezetemben a magyar nyelv védelmére kelhessek a személyes példamutatáson túl is.

Kérem, szíveskedjenek megküldeni a Szövetség Alapszabályát vagy ennek megfelelő alapító iratát, hogy részletesen tájékozódhassak a Szövetségben rejlő lehetőségekről.”

Tisztelt Képviselő Úr! A kért iratokat készséggel megküldjük Önnek. Bízunk benne, hogy környezetében sokat tud – és fog is – tenni anyanyelvünkért. Munkájához, mindnyájunk érdekében, szép sikereket kívánunk.

Hazánk egyik legismertebb – és legelismertebb – levelezője, **dr. Del Medico Imre** (1148 Budapest, Angol u. 11.) két nyelvhasználati problémát is fölvet levelében.

Idézem:

„Tisztelt Szerkesztőség!

Egy szó kiejtésének, továbbá egy másik szó használatának a kérdésében lenne jó, ha a lap hasábjain nyilatkoznának. Olyan szavakról van szó, amelyekkel a rádióban és a tévében naponta találkozunk.

Millénium. Én ezt a szót még ebben a formában ismertem meg: tehát két / betűvel. Újabb – különösen az elmúlt, centenáriumi évben – egyre többször *millénum*-ként emlegetik: bemonddók, ünnepi szónokok és társasági beszélőpartnerek egyaránt. Az eredeti latin szó száz évvel ezelőtt *millénium*-ként honosodott meg nyelvünkben. Nem lévén sem más-salhangzók, sem magánhangzók torlódásáról szó, mi lehet az eltérő kiejtés, az *ium* → *eum* módosulás oka?

Egykor. Én ezt a szót úgy ismertem meg, mint régmúlta utalót. Ami *egykor* történt, az régen történt, nem is annyira egy-két, hanem több emberöltővel, esetleg évszázadokkal ezelőtt. Napjainkban viszont még a két hónappal ezelőtt lemondott miniszterről is úgy beszélnek, mint az ilyen vagy olyan tárcá *egykor* birtokosáról. El kell fogadnunk ezt a változást?

A kérdésekhez igazodva, azok sorrendjében válaszolok.

1. Levélírónk jogosan hibáztatja a *millénum* alakot, amelyhez én odatenném társait: a *milénum*, *milénum* formákat is. Az ezredéves évforduló megelőzésére vagy a dr. Del Medico Imre által említett, hagyományos *millénium*, vagy a belőle talán az 'évezred' jelentésű latin *mille anni* hatására fejlődött *millennium* az ajánlható, helyes forma. Az *-eum* végű, torzult változat alighanem a *jubileum* hatására jött létre, ez azonban teljesen más felépítésű, szerkezetű szó, így *-eum* végződése semmiképp sem tekinthető mintának.

2. Levélírónk az *egykor* napjainkbeli használatára vonatkozó észrevétele talán még az előbbinél is tanulságosabb s figyelemre méltóbb. Bár egy-egy szó jelentésének módosulását nem mindig tudjuk befolyásolni, ha idejében felhívjuk a figyelmet valamely nemkívánatos változásra, eséllyel léphetünk közbe. Úgy érzem, itt még nem késünk el, s magam is azt hiszem, nem volna jó, ha az *egykor* jelentésköre tovább bővülne, szélesedne. Ez a határozószó jelenleg kétféle jelent: a) valamikor a távoli múltban (gondoljunk Gyulai Pálnak A szél és a nap című versére: „Egykor régen Szél urfival / Fogadott az öreg Nap...”); b) valamikor a jövőben (vö. Petőfi: „Ha eldobod *egykor* az özvegyi fátyolt...”). Az *egykor*-nak és az *egykor*-nak a közeli múlt utaló szerepét engedjük át az arra sokkal alkalmasabb *nemrég*, *nemrégiben*, *a minap*, *a közel-múltban*, *korábban*, *korábbi*, *előző* stb. szavaknak!

Hogy az *egykor* helyes használatára egy olyan példát is mondjak, amelyet olvasóink – noha görbe tükörben jelenik meg benne a szó – biztosan megjegyeznek, idézem azt a szójátékot, amelyet a Nyelvi Játékok Klubjának egy jeles résztvevőjétől hallottam jó tíz éve. Egy idős házaspár veti össze benne a múltat a jellel.

A feleség: Én *egykor* szép voltam.

A férj: Igen, drágám, de már fél kettő van.

Grétsy László

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

Palotán támad

Pitbull- áldozatok

Végül is ki kit harapott meg, és kitől retteg az utca? Akit a részletek is érdekelnek, olvassa el a Mai Nap február 19-i számában! Annyit azért elárulhatok, hogy az utca nem a halálra rémült kisfiútól retteg, ahogyan első olvasásra hihetnénk, hanem a „vérengző ebtől”. Amely egyébként nem a saját gazdáját harapta meg, hanem egy másik „gazdit” és annak kutyáját. Kutyának persze ritkán van kutyája, mégis... De hagyjuk is abba ezt a szórólhasogatást, mert még ránk uszítják a pitbullt! (K. G.)

Lyaly, de lyó, ezentúl már tanfolyamon képzett manökenyeink és fotómodelljeink is lesznek! Éllyen, éllyen, éllyen! (A szórólapot Láng Miklós budapesti olvasónk – és szerzőnk – szívességéből közölhetjük. Lyuly!)

zo csoport is. Ami a mecseki sí-életet illeti: néhány éve az is közrejátszik, hogy B. L. Tettye utcai fogtechnikus már csak emlékverseny, mert amíg ő élt, egyszemélyes motorja volt a pécsi síéletnek, és a gatyáját is odaadta fejlesztésre, jobb körülmények kialakítására. Nem fér kétség

Távol áll tőlünk bármiféle kegyeletsértés, de kénytelenek vagyunk megkérdezni: a szóban forgó fogtechnikus, aki „a gatyáját is odaadta” a síélet fejlesztéséért, hogyan vált emlékversennyé? (Egy pécsi újságból olvázta ki Gelencsér Gézané olvasónk.)

**FOTÓMODELL
ÉS MANÖKEN
ALAPFOKÚ TANFOLYAM**
16 éves kortól
tanfolyam idelye 20 óra
290 Ft/óra

Fon/fax:
220-■■■■■,
220-■■■■■

A fax nagyon rossz hangzású szó, de rövid, kezdünk beletörődni a használatába. De hogy a *telefon*-ból, amelyet egyértelműen *Tel.*-nek rövidítünk, miért lesz *Fon*? Ráadásul milyen nyelven??? (B. G.)

Olyan széles a raktárkészlet, hogy bele sem fér az áruválaszték! Beépítési kérdésben pedig Kőmíves Kele-ment is javasolhatjuk! (B. G.)

AUTO AID HUNGARY KFT.

EGYEDÜLÁLLÓ SZOLGÁLTATÁS

MŰSZERFAL
repedések
lyukak

ÜLÉSEK - ÜLÉSHUZATOK
➤ cigaretta égések
➤ szakadások, lyukak
➤ használt, kopott részek

LYUKÖRHAZAK
repedések
lyukak
hiányzó részek

SZÉLVÉDŐ
➤ kavicsfelverődések

Repedések, lyukak, szakadások, égések, kavicsfelverődések... Ezeket mind szolgáltatják? – kérdezi Wagner Alfréd budapesti olvasónk. Csatlakozunk a kérdésfeltevőhöz!

HUVALASZTEKUNK MEG SZELESEBB, MINT A RAKTÁRKÉSZLETÜNK.
A TERVEZÉSI VAGY BEÉPÍTÉSI KÉRDÉSE VAN, FORDULJON HOZZÁNK BIZALOMMAL.
RUBEMUTATÓNK ÉS KATALÓGUSAINK RENDELKEZÉSÉRE ÁLLNAK.